גליון פ' וירא תשע"ט

להערות ולנדבות לפנות בטעלעפאן:
בא"י 02-537-5704 פקס 02-650-1067
או בבהמ"ד "תהלות ישראל" רח' יצחק נפחא 17 ירושלים
בארה"ב 347-885-7700 917-873-1181

אפשר לשמוע שיעורי מורינו הרב שליט"א בקול הלשון
בארץ ישראל 03-6171001 ואח"ז להקיש לאידיש 3-4 → 3-4 → ללה"ק 1-4-5-5 →
בארצה"ב 718-395-2440 ואח"ז להקיש לאידיש 3-4-50-4 → ללשון הקודש 2-7-5-5 →

מי שרוצה לקבל דף השבוע וכן המאמרים או הקונטרסים שלנו בדואר נא להתקשר לי' לויפער
מחו"ל 5276145 81(972) מא"י 0527614581 או דרך האימעיל שלו laufer6@neto.net.il

אפשר לשמוע שיעורי מורינו הרב שליט"א בקול תהלות ישראל
מספר קבוע 02-544-0-544 בארה"ב 718-770-3678

לתשומת לב הקוראים המאמרים על הפרשה או המועדים הם גם דברים כלליים שנוגעים תמיד ולכן אפשר וכדאי לקוראם גם אחרי הפרשה או המועד.

אוצר "תהלות ישראל"

פנינים שנלקטו מתוך דברי
הגה"צ דתהלות ישראל שליט"א
(מתוך מה שכבר נדפס בספרים וקונטרסים, וגם מתוך שאר השיחות)

הערה כללית בנוגע לכל המאמרים

כדאי לקרוא כל המאמרים יותר מפעם א' כי בכדי שיהיו נקלטים וגספגים יותר לתוך הלב בכדי שזה ישפיע ויפעול את המטרה לא די בקריאת הדברים פעם א' לבד וגם כי בפעם השנית מרגישים הרבה דברים שלא מרגישים בפעם הראשונה. ואת למודעי שבגליונות שנה החדשה נמצאים גם דברים שכבר היו בגליונות הישנים וגם דברים חדשים, אמנם גם הדברים הישנים הרבה מהם נעבדו מחדש וקבלו פנים חדשות ולכן כדאי לקרוא עוד פעם גם את המאמרים הישנים, כי באלה הדברים מתקיים מה שאמרו חז"ל שדברי תורה כל זמן שהאדם חוזר עליהם מוצא בהם טעם חדש, כפי שמעיד הנסיון בס"ד.

גליון השבוע - שנה ח' גליון ד'

חדש! מהיום אפשר לתרום גם ע"י נדרים פלוס מספר טלפון 03-763-0585 קוד טלפוני 2218 **או ע"י קשר קהילה** מספר טלפון 073-275-7000 קוד 4336

אוצר הפרשה

"שנתן לו עצה על המילה" (יח, א)

על הפסוק באלוני ממרא, פירש רש"י הוא שנתן לו עצה על המילה (כי התייעץ אברהם אבינו עם ענר אשכול וממרא ורק ממרא יעץ לו לקיים מצות בוראו) ולכן נגלה עליו בחלקו, ע"כ, (והוא מהזוה"ק ומדרש רבה).

ועי' במפרשים שהתלבטו בענין זה למה התייעץ אתם אברהם אבינו ע"ה, והתירוץ היותר פשוט ומובן הוא שבודאי לא היה לאברהם אבינו שום ספק ושאלה בזה אם לקיים מצות ד' ית', אלא שרצה לזכותן שיהיה גם להם חלק במצותו, והוא על ידי שיסכימו גם הם ויחזקו ידיו לקיים המצוה אזי בזה יהיה להם על כל פנים חלק בהמצוה כי זה מסייע להשמחה של המצוה, כידוע לפי הטבע כשאדם מחתן בן הרי הוא מזמין את ידידיו שישמחו אתו יחד כי זה שהם שמחים אתו עם שמחתו הרי זה מגדיל את השמחה של בעל השמחה וז"פ, וידוע שהשמחה של מצוה הוא חלק גדול מעיקר עבודת המצוה כמבואר ברמב"ם, וכל מה שאדם מגדיל שמחת מצותו הרי הוא מעלה בזה ערך המצוה וכמבואר ענין זה במקום אחר בהרחבה בס"ד (בספר עבדו את ד' בשמחה).

ועוד יש להוסיף לפי המבואר במדרשים שאברהם אבינו ע"ה היה דואג שע"י שימול את עצמו יתמעט השפעתו כלפי העולם מכיון שיסתכלו עליו מוזר בזה[א] וכשראה שגם ממרא שגם הוא מאנשי העולם והרי הוא מכבד מצותו ומעודד אותו לקיימה זה הוריד ממנו דאגה זו כי בודאי ישפיע זה על שאר האנשים שיכבדו את מצותו ולא יתרחקו ממנו[ב] ועל ידי זה נשאר שמחת מצותו בשלימות.

והנה ידוע שהשראת השכינה נמשך ע"י שמחה של מצוה וכל מה שהשמחה של מצוה תהיה ביתר שאת תמשיך יותר השראת השכינה כלו' בדרגא יותר גדולה, ועל כן היות וממרא היה הגורם להגדיל שמחת אברהם אבינו ע"ה במצותו לכן היה שותף בהשראת השכינה שנמשכה לאברהם אבינו ע"י המילה ועל כן בדין הוא שיטול שכרו שתתגלה השכינה בחלקו ומקומו, ובזה מובן היטב הענין כאן בס"ד.

❀ ❀ ❀

ומזה יש ללמוד כמה חשוב היא הדבר כשאדם מסייע להשני שעושה מצוה לעשותו יותר בשמחה ע"י שמעודדו ומחזקו, ובפרט כשאדם מפחד שיתלוצצו עליו על עשיית המצוה וכמו שהדבר מצוי היום בעוה"ר וכמו שמפורש בנביא (ישעי' נ"ט ט"ו) "וסר מרע משתולל" כלו' שמי שיסור מדרך הרע ויקרב עצמו לדרך הטוב יהיה נחשב שוטה בעיני אנשי העולם, ונאמר בשם הרה"ק מרוז'ין זי"ע שבדור שלפני הגאולה השלימה כאשר יהודי ירצה לעשות מצוה אפילו לקיים הלכה פשוטה שכתוב בשו"ע יצטרך להסתכל בכל הצדדים מסביבו אם לא צוחקים ממנו, וזה כאב גדול מאוד לראות מצב כזה[ג].

והנה מכיון שהנסיון הוא כך וזה נסיון גדול מאוד לכל האנשים שאינם בדרגה רוחניות גדולה ע"כ בשעה כזו הרי זה מצוה גדולה לחזק ידי ברכי דרבנן דשלהי ואת כל המתחזקים בעת כזאת לעשות ולקיים את כל מצות ד' ית' בלי להתפעל ולהתחשב עם מה יאמרו הבריות וזכות גדולה היא לחזקם לכבדם ולעודדם[ד], ואע"פ שהרי הם מתחזקים מעצמם בכל זאת מצוה גדולה לעודדם ולחזקם כי בודאי שנמצאים כאלה שאופיים חלש ואין בידם אומץ לעמוד בקשרי מלחמה זו ולכן אע"פ שמתגברים ומתחזקים נגד טבעם לעמוד ברציפות ולזמן ארוך במלחמה כבידה זו מתוך רצונם העז וטוב לבם שמושך אותם לדרך הטוב עם כל זה יש סכנה שלא ישברו ע"י התגברות המשך המלחמה וכמבואר בספה"ק שלעשות מסירת נפש פעם א' הרבה יותר קל מלעשות מסירת נפש תמידי ולחיות עם זה לאורך הזמן.

ובזה מסבירים גם כן שלכן היה נסיון העקידה נחשב יותר גדול מנסיון אור כשדים וכמו כן מנסיון של יצחק שפשט צווארו על גבי המזבח כי כל זה היה להתגבר לפעם א' מה שאין כן מה שויתר על בנו יחידו היה זה על מנת להשאר כך בלי בנו ולחיות עם זה יום יום כל משך חייו וזה מסירת נפש תמידי שקשה הרבה יותר כנזכר.

ולכן הנסיון של וסר מרע משתולל הנ"ל שישנו היום לאלה שבוחרים בדרך הטוב אע"פ שיודעים שיהיו מזולזלים ומבוזים בעיני הבריות לתמיד ושיצטרכו לחיות עם זה יום יום הרי זה נסיון דומה לענין העקידה, כי סבילת העלבון הרי זה נחשב מסירת נפש כמבואר בחז"ל שהלבנת פנים נחשב כשפכות דמים ויותר מזה כמו שכתב רבינו יונה בשערי תשובה (שער ג' אות ...) שהוא צער יותר גדול ממיתה ע"ש, ועל כן מי שמכבדם ומחזק ידיהם ומעודד אותם הרי זה דומה לזכות שהיה לממרא ששרתה שכינה בחלקו.

ויש להוסיף שכאשר מכבדים את אלה שכולם מבזים אותם מפני שהם סרים מהרע הרי זה מצוה גדולה כמבואר בגמ' שצריכים לכבד עושי מצוה, והנה כתב רש"י בתוכחה של פרשת בחקתי (כ"ו ט"ו) על הפסוק ואם באלה תמאסו וגו' שהכוונה שממאסים באחרים העושים מצוה, וכתב על זה רש"י שזה גרוע יותר מכולם מכל שאר עבירות החמורות שנזכרו לפני זה בפרשה ע"ש, ואם כן יש ללמוד מזה שכמו כן הוא בהיפוך, מצד הטוב שמכבד את אחרים העושים הרי הוא יותר גדול מכולם ואפילו מעושי מצוה, וכמו שמצינו בגמ' כבוד תורה עדיף אפי' מתלמוד תורה (שהוא כנגד כולם) ומכל שכן מי

[א] ובספה"ק מבואר עוד טעם יותר פנימי והוא שמכיון שע"י מצות מילה נתעלה למדריגה יותר רוחני וכמ"ש לו ד' ית' בציווי מצוה זו "התהלך לפני והיה תמים" ועל ידי כן נעשה יותר מופשט ומרוחק מהעולם הזה גשמי וכמו כן מאנשי העולם ועל ידי כן חשש שלא יוכל להתחבר עמהם ולקרבם על ידי כן לד' ית', והיינו שדאג לא עצמו אלא על אנשי העולם.

[ב] ולטעם הפנימי הנ"ל (בהערה א') שמכיון שיהיה אברהם אבינו יותר מופשט מהעולם לא יוכל להשפיע עליהם על זה מתרץ בספה"ק שפת אמת שבאמת אדרבה השפיע עוד יותר אחרי המילה כי ע"י מצות הסרת הערלה שעשה אברהם אבינו פעל גם הסרת הערלה אצל העולם כולו, ועל ידי זה ממילא נעשו כל אנשי העולם יותר מוכשרים לראות את האמת כי ד' הוא האלוקים ומלכותו בכל משלה (וכך יהיה גם לעתיד לבוא כשיעביר ד' את רוח הטומאה מן הארץ יתקיים ומלאה הארץ דיעה את ד').

ויש להסביר ענין זה כי הנה ענין הערלה שנמצא בכל אדם וכמו כן בחינת הערלה שנמצא בכל העולם היא הקליפה המכסה מלראות את כבוד מלכותו ית' בעולם, וזה נגרם ונעשה ע"י חטא עץ הדעת כמבואר באור החיים הק' (ריש פ' תזריע) וכך אמרו חז"ל אדם הראשון מושך בערלתו היה (כלו' ע"י אכילתו מעץ הדעת) ולכן אברהם אבינו ע"ה שהיה הראשון שקיים מצות מילה בזה התחיל התיקון לחטא עץ הדעת שהתחיל להסיר מכסה הערלה גם מהאנשים וגם מכל העולם הגשמי ועל ידי כן נפתחו עיני כולם לראות הרבה יותר בקל את כבוד מלכותו ית'.

נמצא שבמצוה זו פעל גם כן לפרסם אלקותו ית' בעולם ולהכניס אנשים תחת כנפי השכינה כמו שהיה עושה לפני זה אלא שזה באופן פנימי ובמעשה א' הכניס אנשים רבים בריגעא חדא תחת כנפי השכינה, אמנם לא ידע אברהם אבינו ע"ה לפני שקיים את המצוה שזה יהיה התוצאה ולכן היה דואג על זה כי לא הבין ענין זה מעצמו כי אברהם אבינו ע"ה מגודל ענותנותו לא החשיב את מעשה מצותיו כל כך שזה יגרום מהפיכה בכל העולם וזה יגרום תיקון לחטא אדם הראשון, מה שאין כן ממרא היה יודע ומאמין כך ולכן חיזקו ונחמו על דאגתו כאמור.

[ג] אמנם מצד השני "זאת נחמתי בעניי" שעל ידי כן אנו יודעים שישועתינו קרובה לבא בס"ד.

[ד] וכמובן שהעידוד היום אי אפשר להיות באותם המלים שאמר ממרא לאברהם אבינו שאל יפחד וכולם יכבדו את מצותו כנ"ל, כי הרי היום בזמנינו הרי זה מצב של יראי חטא ימאסו "וסר מרע משתולל אלא יחזקו באופן זה שיאמר לו שעוד מעט יתבער כל השקר מן העולם ויתגלה האמת אזי יבושו לנצח כל פועלי און ויתהללו ויתכבדו לנצח כל ישרי לב.

שמכבד בזמן שאחרים מזלזלים בעושי תורה ובן בנו של ק"ו כשהמכבד גם כן מקבל זלזול ובזיון מאחרים מפני שהוא מכבדם הרי זה גדול פי אלף ויותר בלי שיעור[ח].

ויש ללמוד מענין זה שיש לאדם להדר אחרי ענין זה שכאשר רואים אדם שעושה מצוה שצריך התאמצות לעשותה או שיש בה נסיון לעשותה ומכל שכן אם זה מצוה שיש מרננים אחרי העושה אותם, מצוה גדולה לומר לו אפילו דבור א' של חיזוק[ט] ובזה נעשה האדם כמו שותף במצותו ויקבל גם כן שכר עליה שיהיה נעשה שותף בשכרו בעולם הבא וכמו כאן שבשכר שנעשה ממרא שותף למצות מילה כן נעשה שותף גם להשראת השכינה שקבל אברהם אבינו בשכרה ושרתה שכינה במקומו ובודאי קבל ממרא על ידי כן רושם מזה[י].

ואפילו יותר מממרא כי שם לא היה צריך אברהם אבינו לעצתו ועידודו מה שאין כן בענינינו שיתכן שבאמת יהיה זה לצורך שעל ידי כן ימשיך האדם הזה לעשות המצוה ובלעדי זה אולי לא יעמוד בנסיונו בהמשך הזמן והיה ח"ו נמנע מהמצוה כנ"ל, ולכן יש לומר לו מלה של חיזוק ועידוד, ואשרי מי שמחזק ידי הסרים מהרע והעושים מצות ד'[יא] ועליו נאמר ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת[יב].

"וירא וירץ לקראתם וגו'" (שם)

בפירש רש"י (הקשה) מהו וירא וירא ב' פעמים וכו' ע"ש.

ואפשר לומר ולתרץ קושיא זו בדרך זו, שהנה כאשר האדם רץ לדבר מצוה הרי זה מוכיח על השתוקקות גדולה שיש לו להמצוה שכך הוא מטבע האדם שלדבר שיש לו תשוקה וחשק גדול הרי הוא רץ אליה ועושהו בזריזות, והנה כאשר רואה את הדבר הרי זה מלהיבו הרבה יותר להדבר[יג] כי כח הראיה המוחשת הרי זה מעורר ומלהיב (לא רק רצון האדם בשכלו ומחו אלא) גם את ההרגש וחפץ הלב שזה חשוב מאוד אצל כל מצוה ועבודת ד' ית' (שחוץ מרצון ותשוקת השכל יש) לעשותה גם עם התלהבות וחשק והתרגשות הלב, ולכן כאשר ראה אברהם אבינו ע"ה את מצות הכנסת אורחים לפניו שהיה כל כך משתוקק אליה התלהב לבו להמצוה כל כך עד שבכח זה שכח לגמרי שהוא חולה ואינו יכול ללכת וע"י ההתלהבות הזאת שמלא את לבו קבל כח לצאת ממטתו והתחיל פתאום לרוץ כאלו אינו חולה וכואב כלל.

וזה מה שהודיע לנו הכתוב במה שחזר לומר עוד פעם "וירא" לפני שאמר "וירץ לקראתם" כדי להודיע לנו שהסיבה שגרם שהוא רץ לקראתם זה היה ע"י "וירא", שע"י שראה אותם קבל כח חדש ושכח לגמרי שהוא חולה ורץ אע"פ שלפני כן לא היה יכול לילך אבל עכשיו רץ לקראתם מכח ההתלהבות הזה ולכן הפסוק חוזר ואומר "וירא" סמוך ל"וירץ לקראתם" לרמז, שהראיה זה גרם לו שרץ לקראתם, (ולא רק שהיה הולך רגיל כאדם בריא אלא רץ כאדם משתולל).

וכך כתב הרמב"ם (הל' תשובה פ"י) שהאהבה לד' צריך להיות בדרגה גדולה שיגרום לו לאדם שישתולל עבור זה ומביא על זה הפסוק (משלי ה, יט) "באהבתה תשגה בה תמיד"[יא] (ע"ש ברמב"ם

[ח] ומסברא יש לומר שזה גדול יותר מהעושה עצמו, **א'** מטעם הנ"ל כמו שמצינו שכבוד תורה עדיף מתלמוד תורה, **ב'** ע"פ ההגיון כי הרי בשלמא מי שעושה את המצוה הרי הוא מרגיש שחייב לעשותה ולא להתפעל מהבזים כמו שאמרו חז"ל הוי עז כנמר ולא יתבייש מפני המלעיגים מה שאין כן זה שבא לחזק ולכבד הרי יכול לומר לעצמו (ובודאי היצר הרע אומר לו כך) מה לו לצרה זו להתגרות עם הלצים ולהתבזות עבור השני ועבור מצותו של השני וכו' מה הוא ירויח ממצות השני ועל כן הרי הוא צריך התגברות וחיזוק גדול נגד יצרו כדי שיוכל לכבד את השני ועל כן הרי זה עולה על העושה ושכרו גדול בלי ערך וסוף.

[ט] כמו שמצינו שד' ית' החזיק בידו של פנחס מכיון שרננו אחריו ועל כן עלינו להתדבק במדותיו ית' וללכת בדרכיו כמו שדרשו חז"ל מפסוק והלכת בדרכיו.

[י] ופשוט הוא הדבר גם מסברא שמכיון שבזה שממרא סייע לאברהם אבינו להמצוה בזה גם עשה חסד עמו שסייע לו להשיג (השכר שהוא) השראת השכינה, ובעבור החסד הזה מגיע לו במדה כנגד מדה גם מאותו ענין שגרם לו לאברהם אבינו כמבואר ענין זה בחז"ל (...) שכל מי שעושה חסד עם השני נעשה לו אח"כ (בשכרו) גם אותו חסד עצמו, ולפי זה פשוט הוא שכמו כן הוא גם בחסד רוחני שגורמים להשני, וכאמור.

[יא] ובזה יש להבין מה שקבל פנחס שכר שיהיה הוא המלאך המבשר בשורת הגאולה השלימה (עי' תרגום יונתן שם) שאינו מובן איך זה מדה כנג"מ, אמנם על פי הנזכר יש להבין שמכיון שאז יהיה המצב שכל ההולכים בדרך הטוב ושבזכותם ימשך הגאולה השלימה יעבור עליהם כמו שעבר על פנחס שכל השבטים היו מבזים אותו כמו שפירש רש"י, לכן הוא מסוגל לחזק רוחם כמו שהוא קבל חיזוק מאת ד' ית' וזהו החיזוק שיתן להם שיבשר להם הבשורה ויגלה להם מה שיזכו לשכרם על מסירת נפשם שעל ידם ימשך הגאולה השלימה וזה חיזוק היותר גדול שיכול להיות, ובשורה זו אין צריך להיות דוקא בצורה של קול ודבור שישמעו באזנם (אע"פ שגם זה יהיה בג' ימים האחרונים לפני ביאת המשיח בב"א) אבל כלול בזה (בבשורת הגאולה) גם שישפיע תוך לבם רוח תנחומין שיבינו ענין זה וזה יחזק את רוחם.

ואיתא בספה"ק (מאור ושמש...) שכשאדם מבשר להשני בשורה טובה מתלבש בו ניצוץ מאליהו הנביא, ע"כ, והרי זה דומה למה דאיתא בגמ' כמה פעמים בשעה שא' אמר דבר בדברי תורה אמרו לו משה שפיר קאמרת, ופרשו במפ' בזה שבשעה שא' אומר חידוש וגילוי בתורה הק' הרי זה בא ע"י נשמת משה רבינו ע"ה (כלו' ניצוץ מנשמתו) שמופיע ומשפיע בנשמת האומרה, הרי לנו מזה שאליהו הנביא הוא הממונה על כל בשורה טובה וזה נעשה תמיד על ידו.

[יב] וכמו שזכה ממרא בזכות שחיזק ידי אברהם אבינו ע"ה זכה להשראת השכינה בחלקו כמו כן יזכו כל אלה שתשרה שכינה בביתם ובמעשה ידיהם, וגם לפי מה שנתבאר לעיל שלכן זכה ממרא לזה כי היה שותף להמשכת השראת השכינה לאברהם אבינו ע"ה כמו כן יש לומר בזה שאלו שגורמים לאדם שמחה יותר במצותו הרי זה גם גורם להעושי המצוה השראת השכינה ולכן במדה כנגד מדה הם גם זוכים להשראת השכינה, וזה יש לפרש בפסוק שהזכיר כאן באלוני ממרא שזה בא לומר שגם ממרא קבל בחינה של השראת השכינה בזכות מה שגרם לאברהם אבינו יותר השראת השכינה במצותו וזה כדי ללמד לכל אדם ענין זה כמבואר.

[יג] ועל זה נאמר אינו דומה שמיעה לראיה כי אע"פ שעל ידי שמיעה על חשיבות של איזה דבר הרי זה גם כן מעורר רצון ותשוקה להדבר במחו ומחשבתו של האדם בכל זאת איננו דומה לראיה שעל ידה מתעורר גם החפץ והחשק בהרגשת לבו וזה מה שאמר דוד המלך ע"ה "כמה לך בשרי" ולא אמר כמה לך לבבי או נפשי כי רצה לומר בזה שהתשוקה היתה מורגשת במוחש בלבו החומרי שזה נקרא "בשרי", ולזה אפשר להגיע ע"י ראיה יותר קל ממה שע"י שמיעה, ועל ידי כן יכול האדם להגיע לבאהבתו תשגה תמיד.

[יא] כלומר שמעצמו משתולל בלי כוונה וידיעה שעושה כך כי בודאי אין לעשות כך בכוונה, וכמבואר ברמב"ם לגבי תפלה שצריך להעמיד עצמו כעומד לפני המלך ובאימה ויראה, עד כדי כך שאפילו להתנענע קצת בשמונה עשרה יש מחלוקת בפוסקים אם לעשות כן או לא, וכמו כן גם בשעת קיום מצוה מבואר בזוהר הק' שצריך להיות באימה ולכן יש להבין שגם בשעת קיום מצוה על כל פנים אינו מהכבוד שישתולל בכוונה אע"פ שהשתוללות היא מטעם גודל האהבה* וכמו שפשוט הוא שאינו מן הכבוד להשתולל בשעה שהאדם משרת את המלך אפילו אם זה מכך אהבתו אל המלך, מכיון שהרי צריך להיות עליו מורא המלך גם בשעה שמשרת לפניו, ושלא יהיה מתנהג כאלו המלך הוא חבירו שהוא שוה בשוה עמו שאינו פגיעה בכבודו אם ישתולל בפניו מפני גודל אהבתו אליו וק"ל.

ומובא על האר"י ז"ל שאפילו בפסוקי דזמרה לא היה מרים קולו מחמת אימת וכבוד השכינה, ובשבת קודש היה מרים קולו קצת, ומסופר על הדברי חיים כשהיה צעיר והיה צולע על א' מרגליו והיה לו כאבים מזה ובשעת תפלה היה משתולל מהתלהבות והיה קופץ ורוקד עם הרגל הכאוב, ואמו בקשה מרבו שיצווה על בנה שלכל הפחות ירקד עם הרגל השני ולמה הרי הוא קופץ דוקא עם הרגל הכאוב, וענה לה רבו אם הייתי יודע שהוא יודע שהוא רוקד לא הייתי מניח לו כלל לרקוד אלא הנני יודע שאינו יודע כלל שהוא רוקד ואם כן איך יוכל לשמור על עצמו עם איזה רגל לרקוד, ואכמ"ל.

*ואע"פ שמבואר בזוהר הק' שכל מצוה צריך להיות נעשית בדחילו ורחימו כלו' גם ביראה וגם באהבה וב' מצות הללו הם התרי גדפין (ב' כנפים) שמעלים את המצוה לשמים, עם כל זה צריך להיות האהבה בצורה שאיננה סותרת ומבטל את היראה (וכמבואר בהמשל ממשרת את המלך), ואפילו מי שבין כך אין לו בלבו האימה והיראה המבוקשת בשעה שעוסק במצוה או תפלה וכדו' אל יחשוב מכיון שהרי זה לא מוריד מהיראה אם כן לפחות יפעל במדת האהבה בשיאה, והתשובה לזה הוא כך, שמכיון שעל פי טבע הדברים הוא שהאימה שבלב האדם מונע את ההשתוללות החצוני לכן כאשר האדם משתולל הרי זה מעיד עליו שאין בלבו האימה המבוקש לעומד לפני המלך, ועל ידי כן הרי הוא מגלה בזה לכל וזה ניכר ובולט שאין לו אימה מהמלך (בלבו) והרי זה זילזול גדול בכבוד המלך כמובן כי על פי הנימוס היה צריך ליבוש בזה ולהסתירו מבני אדם, ועי' ברמב"ם שמבואר שעל האדם בשעת תפלה להעמיד עצמו גם בצורה חצונית גופו והתנהגותו כראוי לעמוד לפני המלך וביאור הדברים הוא כנאמר שאין זה כמרמה כלפי מעלה אלא הרי זה מתבקש כדי שלא להראות זלזולו כלפי המלך להיות בולט שאין לו האימה המבוקש, וק"ל.

והנה הקהלות הספרדים והאשכנזים היה אצלם מקובל ונהוג תמיד שלא לצעוק ולהשתולל במשך כל התפלה ואפילו בפסוקי דזמרה וברכת קריאת שמע היו נאמרים בלי רעש אלא בנעימה לחישה, (חוץ משמונה עשרה שההלכה מחייבת לאומרו בלחש גמור) ורק אצל קהלות התימנים כן אומרים שאר סדר התפלה בקול גדול וכן אצל מקצת האשכנזים היו חלק מן המתחסדים ועובדי ד' משמיעים קול רעש בשאר התפלה (חוץ משמונ"ע), ועי' בקונטרס ויכוחא רבה (שהוא מכתב מא' מתלמידי הקדושת לוי) שכתוב שם להסביר שמה שעושים תנועות ושאגות הרי זה רק כדי לגרש את היצר הרע וחיילותיו ולעורר את תרדימת החומר ולכבוש את המחשבות זרות שמצד היצר הרע והחומר אבל אין זה חלק מהתפלה ואמירת פסוקי דזמרה וכדו' ע"ש.

והנה יש להסביר הענין למה אין זה על כל פנים זלזול באימת המלך כמו שנבת"ל, כי עיקר ההקפדה שלא יהיה נראה כזלזול בכבוד המלך היינו כאשר יעלה התפלה לשמים לפני כסא הכבוד בצורה זו כי שם מקום כבודו ובית מלכותו כביכול, אמנם כאשר האדם עושה זאת בכוונה שאינו חלק מהתפלה (אלא מטעם הנזכר) אזי כאשר יעלה למעלה לא יעלה חלק זה שלוב יחד עם התפלה אלא בהפרדה זה מזה כי הכל עולה לשמים לפי הכוונה, ובזה מובן שהזלזול בכבוד המלך הרי זה רק כאשר האדם מכוון בזה מטעם התפלה עצמו ואז הרי זה עולה דבוק ושלוב עם התפלה וזה נחשב זלזול, מה שאין כן כשהצעקות מכוונים כלפי היצר הרע, והתפלה עצמה מכוונת כלפי ד' ית' אזי הצעקות יגיעו למקום שנשלחו דהיינו להיצר הרע והתפלה תגיע למקומה בהשקט ובשלווה כאמור.

ובמפרשיו) והיינו שהשתוללות מתבטא גם בחצוניות הגוף וכמו שכתוב אצל דוד המלך ע"ה שהיה מפזז ומכרכר בכל עוז וגו'.

❀ ❀ ❀

ויש לפרש ענין זה בעוד אופן דומה לאופן זה בשינוי קצת, ונקדים קודם במה שנתלבטו במפרשים החל בזוהר הק' ע"ש, אם אברהם אבינו ידע והכיר בהם שהם מלאכים או לא (ועי' אור החיים הק' שהרחיב הדבור בזה).

ואפשר לומר לפשר ולהשוות בין כל הדיעות באופן זה שמצד נשמתו בודאי הכיר וידע שהם מלאכים, ומצד גופו חשב שהם אנשים, ונסביר ענין זה בס"ד לפי מה שהוא כך גם אצל כל אדם שנשמתו משיגה כל דבר רוחני אלא שבכל זאת אין ידיעה זו עובר ממנה ומגיע לגופו ולבו בגלוי, ולכן אין האדם משיג ויודע כל זה[ב].

והנה כל דבר שנשמת האדם משיגה (אע"פ שאין האדם משיגו) הרי זה משפיע גם על לבו של האדם איזה הרגשה מסויימת, והמשכילים הראויים לכך הם יכולים להבין ע"י מה שהם מרגישים בלבם איזה רמיזא דחכמתא ממה שהנשמה משיגה[ג].

וענין זה דומה במקצת למה שגילו לאחרונה המדעים שיש ענין הנקרא מתחת ההכרה כלומר שהאדם יודע או מרגיש איזה הרגשה בעומק לבו אבל אין הענין גלוי לידיעת האדם וזה גורם לו בלבו כל מיני מחשבות וסטיות לדברים מסויימים כגון שיכנס בלבו שנאה כלפי בן אדם מסויים או אהבה או קנאה וכן כל מיני ענינים והאדם לפי תומו חושב שהסיבה שהוא רואה בעיניו זה מה שהביאו לזה ואין זה האמת אלא שזה נובע מאיזה הרגשה אחרת לגמרי שנמצא בעומק לבו מתחת הכרתו, ולפעמים לא ירגיש בכלל שיש לו שנאה או קנאה על השני אלא שיוצא לו תמיד במחשבתו לדון את השני הזה לכף חוב וכדו' והוא בתומו חושב שכך הוא מפני שהוא רואה את האמת כך אבל באמת הרי זה טעות אלא שהשנאה שבעומק לבו גורם לו לראות הדבר כך, וזהו ענין השוחד שאסרה תורה מפני שמסלף דברי צדיקים ומעוור עיני חכמים.

ועל פי זה יש לבאר אצל אברהם אבינו ע"ה שנשמתו ראתה והשיגה שהם המלאכי אלקים והשיגה גם כן שהם המלאכים שנבראו ממצוות הכנסת אורחים שעשה עד עתה ועל ידי כן השיגה נשמתו דרגת מצות הכנסת אורחים שעשה תמיד שהיה גדול מאוד וראתה את אור המצוה והפעולה והתקונים שנעשה בעולמות העליונים ע"י מצוות הללו ועל ידי כן נתרגשה ונתלהבה מאוד לקיים עוד יותר מצוה זו, והרגשתה זאת עברה לתוך לבו של אברהם אבינו גם כן בשעה שראה את המלאכים (בדומה למה שמצינו בחז"ל ענין כזה במה שאמרו אע"ג דאיהי לא חזי מזליה חזי) ועל ידי כן מכח גודל אור המצוה ששרתה עליהם קבל אברהם אבינו ע"ה תשוקה גדולה חדשה ביתר שאת למצות הכנסת אורחים עד שמגודל התשוקה שבלבו לא הרגיש כאבו כלל ושכח לגמרי מחליו כי השתולל מכח גודל התלהבותו עד שהיה בבחינת התפשטות הגשמיות ומכח האור של המצוה ביחד עם האור השכינה ששרתה עליו יצא מגדרו על כל גדותיו שמגודל חביבות ועריבות המצוה קבל גופו כח אדיר ונחלץ מחליו עד שתוך רגע כמימרא היה מסוגל לרוץ לקראתם וזה מה שחזר הפסוק לומר פעם ב' "וירא" כדי להסמיך ל"וירץ לקראתם" לרמז בזה שהראיה הזאת (שיוכל לקיים מצות הכנסת אורחים) היא שגרמה ופעלה שיוכל לרוץ (וירץ לקראתם) שע"י "וירא" (מה שראה) נעשה וירץ לקראתם וגו'.

❀ ❀ ❀

וכמו כן ענין זה אצל כל אדם שכל מצוה שהוא עושה גורם תיקון גדול והשפעה גדולה לכל העולם כולו ואם היה זוכה לראות האור והפעולה הגדולה שנעשה בשמים ממצותיו היה בודאי שש ושמח במצותיו עד בלי שיעור ואפילו מצוה שנעשית באופן היותר פשוט עם כל זה הפעולה הרוחנית שנעשית על ידיה אפילו אם יהיה יותר פשוטה הרי זה גדול בלי ערך כלפי המושגים הגשמיים ולכן יש לשמוח אפילו על מצוה היותר פשוטה שאדם זוכה לעשות יותר ממה שישמח על כל הון הגשמי שבעולם, וגם על מצוה שנעשה בדרגה הפשוטה ביותר נאמר מפז ומפנינים יקרה, ועל כן יכול האדם להיות בשמחה כל היום כולו אפילו על מצוה א' היותר קטנה שעשה באותו יום, ויש לדעת שעצם השמחה שהאדם שמח במצותו בין בשעת מעשה המצוה בין אח"כ הרי זה מעלה את איכות המצוה באופן בלתי מושג לנו ועי' מה שכתב באורחות צדיקים (...) שהעושה מצוה בשמחה שכרו פי אלף ממי שעושה מצוה בלי שמחה, ע"ש.

ויש לדעת שההתלהבות והשמחה של מצוה מוסיפה לא רק את השכר אלא גם האדם מתעלה מאד ע"י שמחה של מצוה, ומבואר בספר הכוזרי שהאדם מתעלה משמחה של מצוה (כמו שמחת שבת ויו"ט וכדו') לא פחות ממה שמתעלה ע"י צום ותענית (וכמובא בספרינו כוחה של תפלה), וידוע מה שאמר האר"י הקדוש על עצמו שכל הדרגות הגדולות שהגיע אליהם היה בזכות שמחה של מצוה שהיה מרבה בה.

ויש לדעת שענין שמחה של מצוה איננה נוהגת רק בקיום מצות עשה אלא גם בקיום מצות לא תעשה שאדם פורש מעבירה (ובמכל שכן כשיש לו נסיון מהיצר הרע וצריך להתגבר בכח נגדו) גם בזה יש לו לאדם לשמוח בה ויתכן שהשמחה בזה היא אפילו יותר ממה שיש לשמוח על קיום מצות עשה מכיון שזה בא לו יותר בטרחה ויגיעה וכפי מה דאיתא באבות דר"נ (ג' י') וז"ל, טובה מצוה אחת בצער יותר ממאה מצות שלא בצער, עכ"ל, ומכיון שכך לכן כל קיום מצות לא תעשה ופרישות מהעבירה שיזדמן לאדם ע"י טרחה ויגיעה יש לו לשמוח עוד יותר ממה שיש לו לשמוח בקיום מצות עשה בפחות טרחה[ד].

"יקח נא על ידי שליח" (רש"י י"ח ד')

מובא ברש"י והוא מגמ' (ב"מ פ"ו:) שכל הפעולות שעשה אברהם אבינו בהכנסת אורחים קבל שכר להכלל ישראל לדורות העתידים, ואופן קבלת השכר היה לפי האופן שעשאם ולכן מה שהגיש להאורחים בעצמו דהיינו הלחם (כמו שכתוב "ואקחה" פת לחם) שילם לו הקב"ה לבניו שקבלו מן ע"י הקב"ה בעצמו, והמים שהיה ע"י שליח (כמו שכתוב "יקח" נא מעט מים שמשמעו ע"י שליח) שילם הקב"ה לבניו ע"י שליח.

ויש להבין למה דווקא על מעשה זה מצינו ששילם לו הקב"ה שכר לדורות העתידים הלא כל ימיו היה מקיים מצוות הכנסת אורחים וא"כ למה כל השכר לדורות היה מדוד דוקא לפי הכנסת אורחים שעשה עכשיו ואיפה השכר של כל המצוות שעשה עד עכשיו בכל השנים, וענין זה צריך ביאור[ט].

וביאור הענין יש לומר כך כי הנה מצות הכנסת אורחים שעשה אברהם אבינו עתה היתה עולה על כל מצוות הכנסת אורחים שעשה עד עתה מכיון שעתה עשה המצוה בטרחא ויגיעה גדולה שהיה חולה ומצטער כמבואר בפירש רש"י וידוע מה דאיתא באבות דר"נ (ג, י) וז"ל טובה מצוה א' בצער[ט] יותר

[ב] ואע"פ שבודאי אברהם אבינו זיכך וטיהר חומרו וגופו עד שלא היתה מסך להבדיל מנשמתו ועל כן היתה גם היא מסוגלת לקבל מנשמתה מה שהיא משיגה, עם כל זה אפילו אצל צדיקים שחומרם כבר מזוכך לגמרי בכל זאת עדיין נשאר איזה מסך כל דהו מצד הגוף שמונע ממנה להשיג כל מה שהנשמה משיגה, ולכן ישנם עדיין דברים שנשמתם משיגה ואינם עוברים לתוך גופם.

[ג] אבל לא ניתן ענין זה ביד כל אדם לפרש הרגישיו שמופיעים בתוך לבו, כי בודאי על ידי זה יטעה מאוד ויעקם דברים שיכולים לגרום נזקים גדולים ח"ו.

[ד] ומי שקשה לו לשמוח בשעה שמרגיש את היגיעה והצער כי אין השכל שלו פועל אצלו מספיק חזק להתגבר על ידה על הרגשותיו ולהיות שמח (עם התועלת שהוא מקבל) אפילו בשעת הצער בכל זאת לפחות אחרי שיסיים את המצוה והטירחה והצער כבר עברו אז יפעיל את השמחה בלבו שזה יצטרף למפריע למעשה המצוה (ולהפרישות מהעבירה) ויעלה ערך המצוה.

ובכדי שיהיה לנו מושג גודל השכר שאדם מקבל על מניעה ופרישות מעבירה (כלומר לא רק שחוסך מעצמו עונש על העבירה אלא גם רוכש לעצמו שכר מרובה) כדאי להעתיק לשון רש"י (ויקרא ה' י"ז) וז"ל, רבי יוסי אומר אם נפשך לידע מתן שכרן של צדיקים צא ולמד מאדם הראשון שלא נצטווה אלא על מצות לא תעשה ועבר עליה ראה כמה מיתות נקנסו עליו ולדרותיו, וכי איזו מדה מרובה של טובה או של פורענות הוי אומר מדה טובה (ועל כן) אם מידת פורענות המועטה ראה כמה מיתות נקנסו לו ולדרותיו מדה טובה המרובה היושב לו (שפורש) מן הפיגולין והנותרות והמתענה ביום הכיפורים על אחת כמה וכמה שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות, עכ"ל.

[ט] ואע"פ שהיה אפשר לתרץ בדרך פשוט שהנה כאן הרי זה הפעם היחידי שהתורה מזכירה הכנסת אורחים של אברהם אבינו ועל כן יש ללמוד ממה שעשה כאן על הכלל כולו שבודאי עשה מצותו עתה בדרך שהיה מנהגו תמיד שהמים היה מגיש ע"י שליח, ולכן דרשו חז"ל הכל על עובדא זו שבכאן עם המלאכים, כך היה אפשר לתרץ לכאורה, אמנם משמעות פשטות לשון הגמ' שאמרו שם כל מה שעשה "למלאכי השרת" (בעצמו עשה הקב"ה לבניו בעצמו וכו' ולא אמרו סתם כל מה שעשה אברהם אבינו בעצמו (או להאורחים) אלא תפסו בכוונה מלאכי השרת להדגיש שדוקא זכות עובדא זו שעם המלאכי השרת זה מה שגרם השכר לדורות), משמעו הוא שהשכר לדורות היא דוקא על מה שעשה עתה עם המלאכים.

[ט] הנה מבואר בספרי מוסר שכל דבר טוב ומצוה שנעשית ע"י האדם בלי שום כבישת יצרו אלא מצד טבעו

ממאה מצות שלא בצער, עכ"ל, ומכל שכן בצער גדול כזה שזה היה כעין מסירת נפש ולכן היה מצוה זו נחשבת לדרגא גדולה שיכולה להיות ועולה על שאר הכנסת אורחים שעשה עד אז, ולכן דוקא על מצות הכנסת אורחים זו שעשה עתה קבל שכר לדורות העתידים ולכן דוקא במצוה זו נמדד השכר לדורות במדה כנגד מדה וק"ל.

❀ ❀ ❀

ועוד יש לפרש ענין חשיבות המיוחדת שהיתה במצוה זו דוקא מטעם אחר, והוא שבמצוה זו הוכיח את גודל אהבתו לקיים מצות ד' ית' כי הרי עתה לא היה מחוייב בכלל בהמצוה[ז] שהרי היה באמת אנוס מלעשותה מתרי טעמא **א)** מפני מצבו הקשה **ב)** מפני שלא היו בנמצא אורחים (עוברים ושבים) מפני החום כמבואר בפירש רש"י, ובכל זאת לא רצה אברהם אבינו לוותר על המצוה ורדף אחריה בכל שארית כחו ולכן הושיב עצמו פתח האהל שאולי בכל זאת יזדמן איזה עובר ושב מפני שהשתוקק כל כך שיזמין לו ד' ית' מצוה זו (מה שאין כן בשאר הפעמים הרי הזדמן המצוה לפניו) והרי זה מראה על גודל האהבה לעבוד את ד' ית' ולקיים מצוותיו מעל כל ההגבלות ומטעם זה היתה מצוה זו חשובה יותר מכל השאר ושכרו יותר בהרבה מכל שאר מצותיו[ח].

❀ ❀ ❀

ועוד יש להוסיף ולאמר על פי מה דאיתא בספה"ק שכאשר האדם עושה מצות בלי כוונה הראויה וכגון שמתפלל שלא בכוונה הראויה וכמו כן מי שלומד בדרגא של שלא לשמה, הנה כאשר אח"כ עושה עוד פעם המצוה או תפלה או לימוד התורה הק' בדרגא יותר מעולה ובכוונה הראויה הרי זה מעלה גם כל אותו המצוה והתפלה והלימוד שעשה עד עתה שלא בדרגא הראויה, וכמו כן כאן אצל אברהם אבינו שבמצות הכנסת אורחים שעשה עכשיו בדרגא יותר מעולה ממה שעשה עד עתה בזה העלה כל מצותיו (של הכנסת אורחים) שעשה מקודם לאותה דרגא שעשה המצוה עתה,ולפי זה יש להבין שמה שקבל אברהם אבינו עתה שכר לדורות הבאים היה באמת גם על כל מצות הכנסת אורחים שעשה עד עתה אלא שנמדד לפי איך שעשה מצוה זו עתה מכיון שזו היתה הדרגא שהעלה כל מצותיו שבעבר אליהם כמבואר.

❀ ❀ ❀

ועוד יש לפרש באופן אחר קצת שהנה ערך איכות כל מצות נמדדת **א)** לפי היגיעה והטירחא **ב)** לפי כוונת הלב שהאדם מכניס בהמצוה דהיינו האהבה וההתלהבות **ג)** התשוקה והצמאון[ט] שבלבו לקיים המצוה, והנה עד עתה נתבאר חשיבות המיוחדת שעשה אברהם אבינו במצוה זו על פי ב' פרטים הראשונים, והנה כמו כן יש להוסיף לבאר על פי פרט הג' והיא ענין הצמאון והתשוקה, כי הנה כשהאדם רוצה לעשות מצוה ונמנע ממנה לאונסו על ידי כן נתרבה גודל תשוקתו אליה וכמו שאמרו חז"ל אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו כלו' שכאשר אין לו האפשרות לפעול מה שהוא רוצה אז הרעבון הוא הרבה יותר מכאשר יש לו האפשרות, ולכן עתה ע"י חום היום שגרמה מניעת מצות הכנסת אורחים על ידי כן גדלה צמאונו של אברהם אבינו להמצוה הרבה יותר מבשאר הפעמים[כ] שהיה לו האפשרות לקיימה ובזה

אע"פ שהדבר שנעשה הוא משובח ומהולל עם כל זה לא מגיע הילול ושבח להאדם על זה מכיון שלא השקיע בה עבודה ע"י כבישת יצרו אלא הרי זה נכס חשוב שיש לו, אבל שבחו של האדם הוא על עבודתו בטירחא וכבישת טבעו ומדותיו ויצרו, ע"כ, והנה ידוע מה שכתב בחובת הלבבות (...) שאין לעשות חסד מכח רחמנות נשים כלו' מטעם רכות לבו, (אמנם לכאורה מי שמשקיע בה כוונה לעשות את הדבר לשם מצות הבורא ב"ה ומכניס בעשייתו התלהבות ושמחה של מצוה הרי זה כבר יוצא מכלל זה, אמנם עדיין יחסר לו במצותו החשיבות המלאה שהוא לכבוש טבעו במצותו).

אמנם אפשר למצוא עצה גם למי שטבעו לעשות חסד, והוא שיחד עם מצות הצדקה יעשה כבישת טבעו, והוא שתמיד בשעה שנותן צדקה לעני אחרי שהחליט בדעתו כמה שרוצה ליתן לו (וכמה שקל לו ליתן מצד מצבו הכלכלי והכספי) יוסיף עוד קצת יותר מסכום הזה באופן שיהיה קצת קשה לו.

או למשל כשהחליט שרוצה לילך ליתן צדקה לאיזה עני ולפי דרכו של העני מספיק שיתן לו מחר וכדו' ואין שום צורך ליתן לו עתה תיכף ומיד וגם הרי זה טירחא יתירה בעבורו לילך אליו עתה או שעכשיו קור גדול בחוץ וכדו' ומחר יהיה יותר קל בעבורו לילך או שבין כך יפגשנו, אזי ילך דוקא עתה כדי שיהיה בזה שבירת טבעו ויצר של עצלנות וכדו' ובזה ישיג חשיבות המצוה בשלימות הגמור.

ומכל שכן שצריך ליזהר לכבוש טבעו שלפעמים מגיע עני לבקש צדקה בזמן שהוא טרוד ואין לו אז סבלנות ולכן אומר לו במתח לא עכשיו, אמנם העני ילך ממנו בפחי נפש ושבור, על כן יבטל טבעו ומתחו ויקבלו בסבר פנים יפות ולפחות יפייסו במלים רכים וטובים ויאמר לו לבא להמשיך מחר וכדו' וכך יוכל למצוא עוד כל מיני דברים שהאדם דש בעקבו ואינו מרגיש במה שהוא פוגע באחרים ובמדוכאים ובשמים יתבעו עלבונם ממנו, אמנם השם לב לזה ויחפש במה יכול לכבוש טבעו ימצא הרבה לתקן ודברים שבהם יוכל לכבוש טבעו ולקנות עולמו בס"ד.

עוד כתוב בספרי מוסר שמי שאין צריך לכבוש טבעו מפני שכבר זיככו וכבשו ומכח זה הגיע לטבע הנדיבות אזי מצותו (שמקיים אחרי שכבר טבעו זך) כן רצוי וחשוב אע"פ שעכשיו הרי זה כבר טבעו לעשות חסד בכל זאת זה רצוי וחשוב מכיון שזה הגיע לזה מתוך כבישת יצרו וזיכוך טבעו, ע"כ, ויש להוסיף שעם כל זה אם האדם יוסיף בכל פעם איזה כבישת יצרו בשעת קיום המצוה הרי זה יוסיף מאוד לחשיבות המצוה.

[הוספת המעתיק], שמעתי מבן אדם מחו"ל שהיה הרב ור"מ דפונביז' מגיע אל עירו כל שנה ולהל לאסוף כספים עבור ישיבתו, והיה שם איזור של עשירים אמנם כל א' היה גר רחוק מהשני וראה שהרב הולך רגלי מבית עשיר א' לשל השני וזה לוקח ממנו זמן וטירחא והציע שיקחנו עם אוטו ולא הסכים בשום אופן כי רצה שיגיע לו מצותו בטירחא, ע"כ, וסיפור דומה שמעתי על הבעל אג"מ שהיה צריך לעבור דירה והציעו לפניו ב' דירות אשר א' מהם היה קרוב למקום ישיבתו ובית תפלתו והב' היה מהלך רב משם, ובחר בדירה הרחוקה ואמר הטעם כי בכך יהיה לו יותר שכר הליכה.

עוד סיפור שמעתי מבעל האג"מ כאשר היה עדיין אברך שפעם הלך למסור כסף עבור איזה דבר מצוה והגיע לאיזה סוחר עשיר והיה צריך לחכות שם עד שהעשיר יתפנה אליו וביני לביני ישב שם ולמד מתוך גמ' והכסא שם היה נמוך (או גבוה) מהשלחן והיה צריך להטריח עצמו כדי לראות בהגמ' וכשהרגיש בזה הבעל הבית נגש אליו ורצה להנמיך או להגביה הכסא (שהיה אפשר לסובבו להרימו להנמיכו) כדי שיהיה יותר נח לו ולא רצה בשום פנים וטען אתו הבעל הבית שלא יהיה בזה ביטול תורה כי זה יקח רק כהרף עין לעשותו, ענה לו לא מפני חשש ביטול תורה הרי הוא מסרב אלא מפני שלא צריכים ללמוד תורה הק' בצורה נוחה, ע"כ, וכשסיפר הלה את זה לפני הגאון הראש ישיבה ר"ש היימאן זצ"ל ענה ואמר מובטחני שיגדל לגדול בתורה, **ע"כ הוספת המעתיק**].

[ז] ואע"פ שאברהם אבינו לא היה מחוייב בשום מצוה וכל מה שעשה היתה לפנים משורת הדין מכח אהבתו לד' ית' ולמצותיו אמנם הרי הוא קבל על עצמו לקיים כל התורה שעתיד הקב"ה לתת לאלו שיהיו נבחרים להיות עם ד', אבל כאן הוכיח עד איזה דרגא מגיע גודל אהבתו לד' ולמצותיו שהוא עד קרוב למסירת נפש ואפילו במה שאיננה עתידה להיות מחוייב על פי התורה הק' וזה באמת תכלית המצוות ועבודת ד' שתהיה נעשית מכח אהבה גמורה כמבואר בספרי מוסר הראשונים.

[ח] וכמו שכתוב (שמות כ' ה') ועושה חסד לאלפים "לאהבי ולשומרי מצותי"*, והיינו לאלה שעושים המצות מאהבה, וכמו כן יש לפרש ולשומרי מצותי שומרי מלשון מחכה ומצפה להמצוה (מלשון ואביו שמר את הדבר), מתי יבא לידי ואקיימנה וכמו שהיה אצל אברהם אבינו וכנ"ל, (ומה שכתוב "לאלפים" שמשמע רק אלפים דור ולא לדורות עולם זה נאמר לכל שאר העושים בדרגת האהבה הרגילה אבל כשזה בדרגא האמור כאן אצל אברהם אבינו ע"ה שהיה גם מסירת נפש אזי שכר פירותיה משתלם לדורות עולם).

* ואע"פ שעל כל מצוה של גמילת חסדים איתא במשנה שאוכלים פירותיהם בעולם הזה ולא נזכר שזה דוקא כשנעשית במסירת נפש וכדו', היינו להעושה אותם לבד, אבל כאן המדובר על זה שעומד לכל הדורות העתידים וזה רק בשנעשית בצורה הנזכרת, וענין זה היא במדה כנגד מדה שכמו שהמצוה שנעשית בלתי מוגבל דהיינו במסירת נפש או בתשוקה מעל להגבלת טבע האנושי ולכן פירותיהן הם גם כן בלתי מוגבל ונמשכים לדורי דורות במדה כנגד מדה.

[ט] החילוק בין אהבה לתשוקה וצמאון היא כך, שאהבה לדבר יוכל להיות מכח השכל דהיינו שעל ידי שהאדם יודע שדבר זה טוב עבורו או שזה מבריא או מרפא אותו וכדו' ולכן הרי הוא רוצה את הדבר ואוהבו ואהבה זו נקרא (במלים אחרים) רצון, מה שאין כן תשוקה וצמאון לדבר הרי זה ענין של הרגשה שבלב ובמילים אחרים תאוה שלכן מתאוה אליה מפני שהרי זה ערב לחיך ונהנה גופו והרגשתו מזה ולכן בוחר בו ורוצה אותו וזה נקרא חשק, ובמלים קצרים יש לומר שחשק הוא הרגשה שבא מהלב ורצון הוא בא מהמח והשכל.

ובכדי להמחיש יותר הענין נתפוס משל כמו כאשר מחפשים מים לשתות הרי זה יכול להיות מצד ההרגש שהאדם מרגיש צמאון ולכן הרי הוא מחפש מים לשתות למלאות תאוות לבו וצמאונה ויכול להיות שהרי זה מפני שהרופא הזהירו שישתה מספיק שלא יארע לו חולי אם לא ישתה ועל כן הרי הוא מחפש ורודף אחרי המים באהבה רבה ואע"פ שאינו צמא כלל.

וכמו כן הוא בענין המצות שישנם אנשים שיש להם רצון לעשות המצות מפני שהשכל מחייבם לרכוש הרבה מצות כדי שיהיה להם הרבה שכר לעולם הבא, אבל אינו מרגיש צמאון ותאוה ותשוקה להמצוה, וישנם אנשים שמרגישים בלבם תאוה וחשק ותשוקה וצמאון למצות ד', ומה שמבוקש מאתנו הוא שני הדברים הללו דהיינו רצון ואהבה מצד השכל וגם שיהיה לנו חשק וצמאון למצות ד' מכח ההרגשה שבלב, ובזה שיש לאדם חשק וצמאון אזי כאשר עושה מצוה עם הצמאון והתשוקה הזאת הרי חוץ מהשכר שמרויח על ידי המצוה הרי זה גם מזכך את הגוף והחומר וגם הרי זה מעלה את האדם ומקרבו לד' ית'.

[כ] ועוד יש לומר שמאחר שנימול ונעשה מרכבה לשכינה הקדושה כמו שפירש רש"י (סו"פ לך) על ידי כן נתעורר אצלו השגה במצוה ותשוקה למצוה הרבה יותר ממה שעד עתה.

ועל פי זה יש לפרש מה שאמר אברהם אבינו אל נא תעבור מעל עבדך, שהכוונה שבקש על דרגת התשוקה שהרגיש עתה שזה לא יעבור ממנו אלא ישאר אצלו לתמיד וכך אמר אברהם אבינו אני יודע שכל המניעה שהיה לי עתה ממצות הכנסת אורחים היה בכדי לעורר בלבי יותר תשוקה להמצוה ממה שהיה לי עד היום, על כן הנני מבקש שתשוקה זו אני ארגיש תמיד בכל פעם שאקיים מצות הכנסת אורחים, ובזה מתורץ קושיית המאור עינים כאן שהקשה איך היה הוא אמינא שבשעה שיקיים מצות הכנסת אורחים תסתלק ממנו השראת השכינה שהיה לו עתה, כי בודאי שלגבי השראת השכינה אין נפקא מינה אם ישאר במקומו או ישנה מקומו ללכת למקום אחר לקיים המצוה כי השראת השכינה שורה על האדם ואינו תלוי

עלתה ערך המצוה שעשה עתה וגם הרי זה העלה את כל שאר מצות הכנסת אורחים שעשה עד עתה לדרגא זו וכמו שנתבאר לעיל ולכן קבל דוקא עתה השכר לדורות הבאים מה שלא קבל עדיין עד עתה.

❀ ❀ ❀

והנה ענין הנזכר שאפשר להעלות מצוה שכבר נעשתה לדרגה יותר גבוהה יש להסביר הענין לפי מה שמבואר בספה"ק שהמלאך שנברא מכל מצוה יש לו בחינת נשמה וגם בחינת גוף שהוא הלבוש לבחינת נשמה שלו, וממעשה המצוה נברא הגוף של המלאך ומהכוונה והשמחה והתלהבות נברא בחינת נשמת המלאך, ודרגת נשמת המלאך הוא לפי גודל המחשבה והלב שהכניס האדם בהמצוה בשעת עשייתה, והנה כמו אצל בן אדם הגוף שלו נשאר לתמיד כמו שנולד ואינו משתנה בכל ימי חייו, אמנם הנשמה יכולה להשתנות לקבל תוספת אור (בבחינת עיבור וכדו') או גרעון מאורה ח"ו, כמו כן אצל המלאך הנברא מהמצוה אפשר להוסיף לבחינת ודרגת נשמתו תמיד, וזה ע"י שהאדם אפילו אחרי המצוה מוסיף במחשבתו כוונה יותר מעולה להמצוה שכבר נעשה כמו יותר התלהבות ושמחה של מצוה בלבו או יותר געגועין ותשוקה בלבו להמצוה (כלו' לעשות אותה עוד פעם ביותר כוונה וכדו'), או שמצטער בלבו על המצוה על שלא עשה המצוה ביותר כוונה וביותר שמחה או ביותר דקדוק המצוה ושלימותה.

והנה הכלל הוא כמו שאמרו חז"ל חישב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, אמנם סוף כל סוף חסר במצוה זו מעשה המצוה וא"כ איך תהיה נבראת גוף המלאך של המצוה, על זה כתוב בספה"ק נו"א (...) שד' ית' לוקח מעשה מצוה מאדם פשוט ע"ה שעשה רק מעשה ולא הכניס מחשבה כלל (והרי אין שום תועלת לאדם במלאך כזה שיש לו בחינת גוף בלי בחינת נשמה) על כן מעביר ד' ית' גוף זה של המלאך וממלא בתוכו אותו הנשמה (של מלאך) שברא האדם ע"י שחישב לעשות המצוה וע"י שניהם ביחד נשלם כל קומתו השלימה של המלאך, עשדה"ק.

והנה לפי זה יש להבין שאם יש לאותו אדם עצמו (שחישב לעשות מצוה) איזה מעשה מצוה שעשה פעם בלי כוונה, אזי במקום לצרף גוף (של המלאך) שברא אדם זר יקחו גוף הזה שברא הוא בעצמו ויצרפו אליה את הנשמה שבראו עתה במחשבתו הטוב, ופשוט הוא, ומכל שכן כאשר האדם מתבונן על מצוה שכבר עשאה בפחות כוונה ומצטער ומתחרט על זה ומשתוקק בלבו מאוד שהלואי שהיה עושהו ביותר כוונה ויותר שמחה וכדו' ובזה הרי פשוט שנשמת מלאך שנבראת ממחשבה זו תהיה נוספת למצותו הראשונה מכיון ששייכת למצותו הראשונה (או הראשונות) שעשה לפני זה ותתעלה דרגת המלאך והמצוה לפי דרגת מחשבה הזאת השנית, וק"ל.

על כל פנים כפי המבואר כאן כך היה במעשה זו של אברהם אבינו ע"ה שמחמת שנמנע ממנו עתה מצות הכנסת אורחים שהיה רגיל לעשותה תמיד התעורר בלבו תשוקה גדולה ביותר ממה שהיה לו תמיד למצוה זו כשהיה סיפק בידו לקיימה כנ"ל, ועל ידי כן היה מצטער על כל מצותיו בעבר על שלא נעשו בדרגה יותר גדולה, וע"י כל זה היה לו זכות שיתעלו כל המצות שלו מבעבר לדרגתו של עכשיו.

והנה איתא שכשאדם צדיק נצרך לאיזה דבר לפעמים (כשאי אפשר להדבר להיות נעשה ע"י בני אדם) נשלחים אליו אותם המלאכים שנבראו ממצוות שלו להיות לו לעזר למה שנצרך לו, ולכן שלח אליו ד' ית' המלאכים האלו שנבראו ממצות הכנסת אורחים שלו שעשה עד עתה כדי לְזַכּוֹתוֹ בזה[כא] שיעלה אותם[כב] על ידי מחשבתו וכונתו עתה לאותו דרגה, נמצא שבקיום מצוה זו עם המלאכים הללו העלה את כל מצוותיו שבעבר לדרגה מעולה זו[כג].

ונמצא מבואר כמו שנתבאר לעיל שהשכר הגדול שקבל עתה לדורות הבאים היה באמת על כל מצוותיו שעשה עד עתה אלא שעתה דוקא נתעלו לדרגא זו שעליה קבל שכר הגדול הזה.

❀ ❀ ❀

והנה ממה שנתבאר כאן שע"י המניעה ממצוה לאנסו גודלת התשוקה בלב האדם להמצוה יש להבין ששכל פעם שמזדמן לאדם מניעה מלעשות מצוה שהוא רוצה לעשות הרי זה בכדי שיגיע האדם על ידי זה לתשוקה יותר גדולה למצות ממה שהיה לו עד עתה וגם הזדמנות להעלות כל מצותיו שבעבר לדרגא יותר גדולה, ומי שאינו מבין ענין זה כשקורה לו איזה מניעה ממצוה או תפלה או לימוד תורה הק' ה"ה מצטער ומתאכזב ונופל על ידי כן ליאוש כי הרי הוא חושב שזה סימן שהקב"ה מרחיקו מכיון שאינו נותן לו הזדמנות לעשות את המצוה, אבל הוא אינו מבין שהאמת הוא דוקא ההיפך שמפני שהקב"ה רוצה לתת לו הזדמנות שיעלה את כל המצוות שלו ואת התפלות ואת הלימוד שלו כמו שנתבאר.

ומי שהוא תמיד דבוק באמונה ובטחון בד' ומאמין שכל מה שנעשה לו הרי זה תמיד רק לטובתו כמו שהוא באמת עיקר מצות הבטחון להיות דבוק בהשקפה ומחשבה זו תמיד

בקביעת מקומו (אלא שבכל זאת התחיל ההשראה במקומו של ממרא מפני זכותו כמו שפירש רש"י), ולפי האמור יש לתרץ בדרך רמז על כל פנים שהכוונה היא שאפי' אחרי הסתלקות השכינה תשאר התשוקה לתמיד וכמבואר.

ואע"פ שלפני זה היה צריך לומר אל נא "יעבור" מה שאין כן לשון "תעבור" משמעו על השכינה, יש להבין כך כי התשוקה הזאת שהרגיש עכשיו הופיע לו לא רק על ידי מניעת קיום המצוה אלא גם ביחד ע"י השראת השכינה המיוחד שקבל עכשיו שלא היה עדיין לפני זה כמבואר באור החיים הק' (ע"ש), וזה מה שבקש שתמיד כשיקיים מצות הכנסת אורחים ימשך לו השראת השכינה בדרגא של עכשיו ועל ידי כן ימשך לו שוב תשוקה כזאת להמצוה כמו שהוא מרגיש עתה.

ובהאמור יש לתרץ מה שאמר בלשון עבר כי על כן "עברתם" שמשמע שכבר עברו, הלא לא עברו עדיין וא"כ היה לו לומר בלשון הווה על כן אתם עוברים על עבדכם ולפי האמור יש לפרש שלכן דבר בלשון כזה (אע"פ שאין זה לפי דקדוק הלשון כלפיהם לפי מה שחשב שהם אנשים עם כל זה דבר כך מכיוון) שכיון על המצוה שעבר עליו היום בלי לקיימה וכיון בדבריו לדבר גם אל המלאכים של המצוה כמו שמדבר אל המצוה כי הרי זה דבר א', וכפי שמבואר בספה"ק שכך היא מדרך הצדיקים שבשעה שמדברים אל בני אדם מכוונים בדבריהם גם כלפי מעלה.

ויש לנו ללמוד ענין זה ממעשה אבותינו שתמיד כשאדם מרגיש בהזדמנות של מצוה שמתעורר תשוקה בלבו יותר מברגיל ע"י איזה סיבה שתהיה, יש לו להתפלל תיכף ומיד שתמיד בכל מצוה שיעשה יהיה לו אותה התשוקה ולא פחות ממנה.

[כא] ואין לתמוה איך נשלחו גם לזכותו בהכנסת אורחים הלא כתב רש"י שאין מלאך א' עושה שתי שליחויות, כי בזה לא נעשה על ידם שום פעולה אלא שעל ידם עשה אברהם אבינו מצותו והם היו רק כמו בשב ואל תעשה, ולכן אין זה נחשב שליחות שניה מכיון שלא היו צריכים לפעול בזה אלא להיות נפעלים.

[כב] ואע"פ שכתוב רק ג' אנשים והרי בודאי היה לו כבר אלפים ורבבות מלאכים, בכל זאת כל המלאכים שהם מסוג א' (ממצוה א') יש להם שם א', כמו כל אלו שהם ממדת החסד נקראים בשם מיכאל וכו' ועל כן הם יכולים להיות נכללים ומתלבשים בצורה של מלאך א' כשמופיעים לעולם הזה (כי אין אצל המלאכים גופים מחולקים שיבדיל ביניהם ואין להם מניעה להתאחד ולהתלבש בלבוש גוף א') (והמלאכים שבאו אליו עתה איתא שהיו מיכאל וגבריאל ורפאל) והנה המלאך של חסד הוא המלאך מיכאל ולכן כל המלאכים שנבראים ממצוה של חסד שמם הוא מיכאל שהוא השורש והאב לכולם והוא היה מייצג לכולם (והמלאך גבריאל הוא המלאך של גבורה ודין ולכן כל המלאכים שנשלחים לפעול גבורה ודין נקראים גבריאל כמו שנשלח המלאך להפוך את סדום ולכן היה גם גבריאל בין הג' שנשלחו, והמלאך רפאל הוא הממונה על רפואה וגם על הצלה כלולה ברפואה כמבואר בשפ"ח כאן ולכן נשלח כאן רפאל לרפאות את אברהם וגם להציל את לוט כמבואר ברש"י כאן).

[כג] וכענין הזה שנתבאר כאן מה שהיה אצל אברהם אבינו ע"י הופעת מלאכיו אצלו כמו כן כדבר הזה הוא מה שנעשה בכל שבת קדש אצל מי שמכין עצמו ומקבל שבת קודש כראוי לו כמו שאיתא בגמ' (קיט:) שני מלאכים מלווים את האדם בליל שבת קודש וכשנכנס לביתו מבית הכנסת וכו' ואיתא על זה בספה"ק תפארת שלמה (...) שאלו המלאכים המלווים הם אותם המלאכים שנבראו במשך ימי החול ממצותיו, עשדה"ק.

וממה שנתבאר יש להבין כמו כן שזה הזדמנות לאדם להעלות דרגת המלאכים האלו ודרגת מצותיו והוא ע"י שיכניס בלבו השתוקקות ואהבה גדולה למצות ד' ית' יותר ממה שהיה עד עתה, כי מכח קדושת השבת וקדושת נשמה יתירה ששורה באדם ב שבת קודש הרי הוא מסוגל להתעורר ולהתלהב ביותר באהבת ד' ית' ובאהבת המצוות כי ה שבת קודש משפיע לאדם יותר אהבת ד' כמו שה שבת קודש מתואר (בנוסח תפלת מנחה שבשבת קודש) "מנוחת אהבה".

וזהו בעצם א' מסיבות הופעת המלאכים בשבת קודש כי אז הוא הזמן בעבורם לעלות למעלה לשמים כפי המבואר בספה"ק שכל הדברים מכל השבוע מימי חול מתעלים בשבת קודש, ולכן לפני שהם עולים באים להפרד מן האדם שבראם שהוא נחשב כמו אביהם כי אולי יזכו על ידי כן שיעלה אותם עוד יותר, ואם הם רואים שהאדם אינו מוכן לזה כי לא הכין עצמו לקבל השבת קודש כראוי, אזי הם תיכף ומיד פונים והולכים להם כי אין להם מה לקוות עוד ממנו ולואי שלא יורידם ח"ו, ועל כן מבקשים מאתם שישארו אתנו למשך כל יום השבת קודש כדאיתא שאם זוכה האדם והמלאכים מרוצים מהתנהגותו אזי הם נשארים אצלו לכל השבת קודש.

ומה שמברכים אותם בברכת צאתכם לשלום, בתחלת כניסתם אע"פ שאנו רוצים שישארו לכל משך השבת קודש כונתינו בזה הוא אדרבה דוקא מפני שאנו מבקשים שישארו לכל השבת קודש לכן אנו מודיעים להם שאנחנו נדאוג שלא יהיו מאוכזבים ונפגעים ח"ו מההתנהגות שלנו בכל משך השבת (כי כמו שהם עולים ע"י האדם בכוונה טובה כך הם יורדים ח"ו אם האדם מתנהג בצורה לא רצויה בפרט כאשר הם נמצאים במחיצת האדם אזי כל מחשבה שלו פוגע בהם תיכף ומיד) ועל כן אנו מברכים אותם (או כמו מבטיחים להם) שיצאו בשלום בסוף השבת קודש בלי שום נזק מצידנו אלא אדרבה ירוויחו על ידי זה כאמור.

ברציפות לא יפול ביאוש בכל מקרה שלא יהיה.

ואע"פ שצריך להיות באמת מצטער על מניעת מצוה ולא להרגיע לבו בזה ולומר גם זו לטובה כמו בכל צער גשמי, בכל זאת צריך יחד עם זה לעורר בלבו תשוקה יותר גדולה בלבו לזכות לקיימה והצער שמצטער על המניעה יהיה רק צער שנצרך לזה לעורר תשוקתו (כי הרי זה סימן שחסר לו עדיין בענין זה) אבל יחד עם זה יכניס שמחה בלבו על שד' ית' מזמין לו את זה בכדי להעלותו שיגיע באמת לדרגא המבוקשת, ובזה יחזק את רוחו ולשמוח בחלקו על זה שד' ית' דוחף אותו לעלות ולא נותן לו להשאר למטה, וזה מוכיח שהוא מאהובי ד' ית' והרי זה בבחינת מש"כ (משלי ג' י"ב) את אשר יאהב ד' יוכיח, ובזה יהיה הצער בלי שום עצבות ויאוש, ויהיה תמיד שמח וטוב לב בחלקו ועל ידי כן יהיה טוב לו בזה ובבא.

"כל השומע יצחק לי" (כ"א ו')

בפסוק כל השומע יצחק לי מביא רש"י בשם מדרש אגדה, וזה לשונו הרבה עקרות נפקדו עמה וכו' ורב שחוק היה בעולם, עכ"ל, ויש להבין הלא אם כן (שנפקדו הרבה עקרות) לא היה ניכר שנפקדו בזכות ישועת שרה אלא כל א' היה יכול לתלות הנס בעבודה זרה שלו ונתמעט על ידי כן הקידוש שם שמים והכרת האמונה באלקי אמת ואם כן למה עשה ד' ככה.

והנה מובא (בספר עירין קדישין) בשם הרה"ק מרוז'ין שהקשה איזה תועלת ואיזה שמחה היתה מזה שנפקדו נכריות וילדו גוים רבים.

ותירץ כי רצון ד' ית' הוא שיגיעו לאמונה ולכל עבודת ד' בבחירה חפשית, כמו שהגיע אברהם אבינו ע"ה לא מפאת ההכרח ומופת, והנה ע"י הנס הגדול שנפקדה שרה לעת זקנתה היה יכול להיות על ידי זה התבטלות הבחירה שהוכרחו להודות כי ד' הוא האלקים האמיתי, ולכן עשה ד' שיפקדו בו ביום גם הרבה נכריות עקרות כדי שהרוצה לטעות יוכל לטעות וביד כל א' לבחור את אשר לבו חפץ, עכ"ד.

וצריך ביאור שלפי דבריו הק' משמע לכאורה שלא היה באמת מנס זה שום הוכחה לקרב את האנשים להאמונה באלקי אברהם שהוא אלקי האמיתי, ואם כן יש להבין למה היה להם להאומות העולם ענין להכחיש את הנס לומר שלא ילדה שרה אלא הביאו אסופי מן השוק[כד].

אמנם ביאור הענין הוא כך שאע"פ שלכאורה נשאר הבחירה חפשית אמנם זה היה רק למי שלא רצה להתבונן ולחקור לברר מהו האמת מפני נגיעותיו שלא רצה לשנות דרכו ולהתנתק מהעבודה זרה אם זה שקר אלא בחר להשאר עם העבודה זרה כי בהפקירא ניחא ליה בלי עול מלכות שמים שיתחייב לקבל על עצמו אם יהיה מוכרח להכיר את האמת ולכן רצה למצוא פלפול והתחמקות להכחיש את ההוכחה ולהמשיך הלאה בדרכו אשר בחר לו בה, לאדם כזה שהוא (מפני נגיעתו) בא לטמא פתחו לו פתח שיוכל להכחיש את האמת ולומר ראו שגם לכולם נעשה נס זה.

אמנם מי שרצה לראות את האמת והיה מוכן לוותר על נגיעותיו למען האמת ולא היה חושש לנוחיות שלו אדם כזה היה מתבונן וחושב לאיזה תועלת נעשה נס זה אם זה לא הוכיח ולא רמז לשום דבר ללמוד ולהוכיח על ידו, אם כן למה נשתנו סדרי בראשית שהרבה עקרות נפקדו הלא מי שברא את העולם היה לו ענין במה שסדרו בסדר שסידר אותו א"כ למה לאיזה מטרה יש פתאום שינוי אלא בודאי שבא להודיע איזה דבר, ועל כן אדם כזה היה מתבונן ומחפש איזה דבר רמז מוסרי אפשר ליקח מזה ועבור כך היה שואל ומברר על הענין לדעת בדיוק כל הסיפור מתחילה איך השתלשל ואז היה נודע שכבר לפני הרבה שנים הובטח לאברהם בנבואה מפי ד' שיוליד בן, וכמו כן שנה לפני הלידה בשעה שבקרו המלאכים אצל אברהם אבינו ע"ה נאמר לו בנבואה מפי ד' שבעוד שנה בדיוק יולד לו בן משרה, וזה בודאי התפרסם כי גם ישמעאל שמע מה שאמר המלאך לשרה כמו שכתוב בתרגום ירושלמי שעמד ישמעאל מאחורי הדלת ושמע מה שאמר המלאך לשרה, ע"ש, ומסתמא המשיך לעמוד שם ושמע איך שאברהם אבינו ע"ה שואל לשרה בשם ד' למה זה צחקה וגו', וזה הוכיח כי יד ד' עשתה זאת ושנעשה לצורך אברהם אבינו.

על כל פנים הענין הוא כך שבאמת ד' ית' דואג תמיד לסייע למי שבא לטהר ולברר את האמת והאמונה ובלי סיוע מאת ד' אין שום נברא בעולם שיכול להגיע לשום דבר כלל כמו שאמרו חז"ל אלמלא הקב"ה עזרו לא יכול לו ולכן ד' ית' עושה תמיד כל מיני דברים בעולם שעל ידם יתגלה האמונה למי שמבקש ומחפש את האמת, אמנם ד' ית' עושהו בצורה כזאת שלא יהיה דבר המכריח ולא יתבטל בחירה החופשית מן האדם וכנ"ל[כה], אלא שתמיד הקב"ה משאיר מקום להתעקש לסתור את האמת ובזה הוא המבחן במה האדם רוצה בתוך לבו באמת כי בזה יבחר תמיד (בשעה שיש שני ברירות או ב' צדדים).

❀ ❀ ❀

ומזה יש לקח מוסר השכל לדעת שבכל מה שקורה בעולם בשינוי מסדרי בראשית ואפילו אם זה רק אסון בתוך הטבע מכיון שהרי זה יוצא מסדר הרגיל הרי זה בא לרמז וללמד ולעורר על משהו, ועל כן הרוצה ומבקש את האמת יתבונן בכל דבר עד מקום שידו מגעת להבין את הרמז, אמנם צריך מקודם לבטל את כל נגיעותיו ולהיות נעשה כלי לקבל את האמת לחנך לבו והוא ע"י שיהיה מוכן לוותר על כל מה שנדרש לוותר בין אם זה כבוד או הון ועושר וכו' כדי להגיע להאמת (ואם אחרי שיעשה את אלה והוסיף להתבונן ולחפש ולהתפלל על זה גם כן ועם כל זה לא הגיע להבין את הרמז אזי יצא ידי חובתו ועליו נאמר במופלא ממך אל תדרוש).

עוד הובא שם שהוסיף הרה"ק מרוז'ין להנ"ל שזה ענין הצדיקים שבזמנינו אשר גם הצדיק הקטן יוכל לעשות מופתים כמו הצדיק הגדול האמיתי (ובמקום אחר שם כתוב בשם הרה"ק מרוז'ין שהצדיקים הגדולים האמיתיים עושים רק מעט מופתים ולא כמו הצדיקים הקטנים שעושים הרבה מופתים וכל זה) כדי שלא ידעו מי הוא הצדיק האמיתי (שיש להתדבק אליו ולקיים מצות "ולדבקה בו" כמו שפרשו חז"ל מצוה זו לדבק לת"ח וכו') ויצטרך האדם לבקש את הצדיק האמיתי ולבחור בו בבחירתו החופשית כי גם בזה שייך נגיעת האדם להחזיק ולדבק עצמו בזה שנח לו לפי נגיעותיו וכבודו וכדו'.

❀ ❀ ❀

וכעין דבריו הק' מובא בשם החידושי הרי"ם שאמר שלכל צדיק יש לו התנגדות ומכסה שמכסה את השפעתו וזריחתו שיוכל להזריח בעולם בכדי שישאר הבחירה חפשית (שרק מי שרוצה ומבקש את האמת בלי נגיעות הוא יקבל את ההשפעה וזריחת האור) כי אם לא היה ההתנגדות וההסתרה היה כל העולם כפוף אליו ולהשפעתו ואור זריחתו בהכרח בביטול הבחירה, ועוד ריווח יוצא מכח המכסה וההסתרה הנזכר, כי אחרי שישנו ההסתרה יוצא מזה שמי שמתאמץ ודוחה ובוקע את ההסתרה הוא יזכה לקבל האור והזריחה ביתר שאת וביותר עומק (וכך הוא לפי טבע הענין שכל דבר שהאדם צריך ללחום ולהתאמץ עבורו נעשה הדבר חזק ביותר עבורו כמובן וכפי שהחוש מעיד, שכן הוא בכל דבר[כו]).

[כד] ואשר לאור זה עשה אברהם אבינו ע"ה משתה גדול ובשעת המשתה הביאו את יונקיהם ושרה הניקה את כולם כדי להוכיח שהנס הוא אמת כמו שהביא רש"י הלא אפילו אם היו מסכימים שהיה נס הרי היה מספיק להם לומר שכמו שנעשה נס לכל הגוים שנפקדו אז כך נעשה נס גם לשרה ואין שום הוכחה יותר לאלקי אברהם ושרה ממה שלעבודה זרה שלהם.

[כה] וכמו כן היה הדבר במצרים ששידד ד' ית' את המערכות כדי לגלות אמונתו ומלכותו בעולם ועם כל זה השאיר מקום בתוך המכות שיוכל מי שירצה להתעקש ולתלות הכל במזל ובטבע כמבואר באור החיים הק', אמנם מי שרצה לדעת את האמת היה יכול להוכיח מזה שלפני כל מכה נשלח מרע"ה להזהיר את פרעה וזה היה המוכיח גם שם (במצרים) שיד ד' עשתה זאת וכמו שנתבאר כאן.

[כו] ונאמר עוד בשם צדיקים שכאשר נשמה גדולה צריכה לרדת לעולם הזה והיא צריכה להביא אתה אור חדש לעולם לפעמים המקטרגים מעכבים את ירידתה (כשאין העולם ראוי לזה) ואז מבטיחים להם שתהיה התנגדות נגדו ויכסו אותו מעיני האנשים ועל ידי כן יתמעט השפעתו ובזה מתפייסים ולא מונעים ירידתו לעולם, (וזה בבחינת שעיר לעזאזל) ונמצא שלולי ההתנגדות לא יוכל להתקיים בעולם ויתבטל הוא ואורו מן העולם (וכך אמר החפץ חיים לגבי ההתנגדות נגד הבעש"ט ותלמידיו שהיה מוכרח להיות מכיון שהביאו אור חדש לעולם (וזה רק בשעה שזה חדש), ולכן אמר שאין להחזיק בזה והוא עצמו התיידד הרבה עם החסידים וכיבד מאוד את האדמו"רים כידוע כל זה).

ובזה מובן למה התלוצצו לומר שהביאו אסופי מן השוק, וכמו כן מאבימלך נתעברה שרה, כי כל זה היה כדי לאפשר ירידת יצחק לעולם שהיה קדוש מרחם והיה עולה תמימה והיה אורו רב מאוד להאיר ולהעלות לדרגא גבוהה מאוד, ועוד שהוא היה מבטל את מדת הדין וכל הקטרוגים מן העולם כמו שמבואר בזוהר הק' שבר"ה יצחק הוא זה ששובר את הדין והקטרוג, וכמו כן אמרו בגמ' שהוא יבטל מעלינו את הדין לעתיד לבוא (כי מכיון שמדתו היא גבורה לכן בכחו לשבור את הגבורה והדין (כי מיניה מחריב ביה) ואין הדינים נמתקין אלא בשרשן).

ועל כן התנגדות המקטרגים היה גדול מאוד למנוע ירידת נשמתו לעולם ולכן היה צורך שיהיה התנגדות וליצנות מתחלת לידתו כנזכר, וזה מרומז במה שאמרה שרה "צחוק עשה לי אלקים" שכוונה בדבריה הללו להודות לד' ית' על זה שצחקו והתלוצצו כי שעל ידי זה תוכל להוליד את יצחק והיא שעמדה לה ולו ולנו להצילנו מידם

והנה גם בענין זה יש לבאר ולהסביר איך יוכל האדם באמת לגלות את האמת מה היא ואיפה היא ובפרט בזמנינו עקבתא דמשיחא שעליו ניבא הנביא (ישעי' נ"ט ט"ו) והאמת תהיה נעדרת וגו', אמנם יש לדעת שאין הפירוש שלא תהיה נמצאת כלל כמבואר בגמ' (סנהדרין צ"ז.) שפירשו כונת פסוק זה שתהיה נעשית עדרים עדרים והולכת לה ע"ש.

ויש להבין שאין הכוונה להוציא את המקרא מידי פשוטו שמשמעותו שתהיה האמת נעלמת לגמרי, אלא פירושו שתהיה נעלמת רק מעין השטחי אמנם תהיה נמצאת בהסתר באיזה מקום ומי שיבקשנה בחירוף נפשו יפתח ד' את עיניו וימצאנו, והסבירו לנו חז"ל איך תהיה נעלמת מהעין ועל זה אמרו שיתחלקו כלל ישראל לעדרים עדרים לבדם והיינו שלא תהיה השקפת כולם שוה אלא יתחלקו לעדרים וכל אחד יסתור את דברי השני ויטען שרק אצלו נמצא האמת ואצל השני אין האמת נמצא, וזה יגרום בלבול גדול ואיש בער לא ידע אצל מי נמצאת האמת, וכך תהיה נמעטת השגת האמת יותר ויותר ופחות אנשים יזכו למצוא אותה ואיש בער ונבער מדעת לא ידע את נפשו.

אמנם מה שיש לדעת הוא שהדרך למצוא את האמת היא ע"י שיהיה האדם מוכן לוותר על כל נגיעותיו עבור האמת בכל עת ובכל שעה, וכמו שכבר נתבאר במקום אחר.

ועוד יש לדעת שעם כל הנזכר עדיין יהיה למעלה מכח האדם להבחין בין האמת להשקר ויצטרך לזה סע"ד מיוחדת יותר ממה שלכל שאר הדברים, ועל כן על זאת יתפלל כל חסיד בחוזק גדול בתמידות, הראיני ד' דרכך "אהלך באמתך" וגו' (תהלים פרק י') וכמו כן (תהלים כ"ה) "דרכיך ד' הודיעני ארחותיך למדני" "הדריכני באמיתך ולמדני", ועוד צריך האדם תמיד בשעה שצריך להכריע ולהבחין שיהיה פחד הזה לפני עיניו ולהרים עיניו לשמים לקוות אל ד' שילמדהו בינה וכמו שאמר דוד המלך ע"ה בהמשך הפסוק "כי אותך קויתי כל היום", וכן אמר (תהלים ע"א ו') כי עליך נסמכתי מבטן.

ויש להזכיר סימן אחד מובהק שיש להבחין על ידו אם האמת נמצאת שם והוא מה שכתוב בנביא הנ"ל (שם בפסוק י"ד) כי כשלה ברחוב אמת וגו' והיינו שברחוב בודאי לא תמצא האמת, ולפי זה יש להבין שמה שנמצא וגם מקובל ברחוב בזמן ההוא של אחרית הימים זה בודאי אינו אמת כי שם תכשל האמת ולא תצליח להתקבל ולא תהיה מצויה האמת אלא במקום שיש עליה כיסוי הנ"ל ושם יתכן שימצא האור וזריחת האמת, וזה גם פירוש הפסוק (דברים ל"א י"ח) על הדור האחרון (שזה היום) "ואנכי הסתר אסתיר פני" כלומר שרק במקום הסתרה כפולה שם ימצא את ה"אנכי" ד' אלקיך, (ע"כ לגבי בקשת והכרת האמת).

❀ ❀ ❀

ועתה נבאר בס"ד לגבי ענין המופתים הנה ראשית דבר יש לדעת מה שאמרו הצדיקים הקודמים ובשם החוזה מלובלין שאמר שבשעה שמברך ומשפיע ברכתו על האדם למלאות בקשתו באיזה ישועה גשמית או פרנסה וכדו' הרי הוא מכניס בתוכה שפע של יראת שמים, ועל ידי כן האדם מקבל יחד עם השפע גשמי יראת שמים, וענין זה כתוב כבר בראשונים וכן כתוב הרשב"א (...) שאסור לצדיק (שבכחו) לשנות מסדרי הטבע ולפעול נס אלא אם כן יצא ממנו קידוש שם שמים והתגלות מלכותו ואלקותו ית' ע"ש, וכך היה באמת נראה וניכר אצל הצדיקים הללו שאפילו האנשים הפשוטים שהתקרבו אליהם לצורך ברכות גשמיות עם כל זה נשפע עליהם יראת שמים ונתעלו ונתקרבו אל ד' ית', ומובא בשם הרה"ק השר שלום מבעלזא שאמר שהמופת היותר גדול הוא להאיר יראת שמים לתוך לבות בני ישראל וזה עולה על כל המופתים והישועות, וכבר נתבאר במקום אחר שהצדיקים האמיתיים לא השפיעו ישועות וברכות והצלחות לאנשים עד שהיו בטוחים שזה לא יזיק להם לרוחניותם ולא יוריד מהם את היראת שמים אלא אדרבה יתעלו ויתקרבו יותר לד' ולעבודו ית"ש ע"י הישועה והברכה וההצלחה, וכבר הובא במקום אחר (בספר כחה של תפלה) בשם המבי"ט שהצדיקים חייבים להתפלל על כל צרות הכלל אמנם בתנאי שיתפללו לא רק על הישועה הגשמית אלא שיחזרו בתשובה ועל ידי כן יוושעו, ע"כ.

ועל כן איפה שימצא האדם שפע אותות ומופתים בלי השפעת יראת שמים בודאי צריכים לסטות משם, אלא צריך לבקש איפה ימצא את ד' ית' את ה"אנכי ד' אלקיך" ואת "למען תלמד ליראה" כמו שכתוב כן על בית המקדש מקום השראת השכינה היותר גדולה מבכל העולם כולו ועם כל זה כתוב בתורה הק' שהתכלית לבא שם היא רק למען תלמד ליראה את ד', ועל כן על האדם לבחור לדבק בחכמים וצדיקים באופן ובתנאי שיתקרב על ידי כן לד' ית' ולאמונה ובטחון בו ית' ולתשובה ויראת שמים ומי שיעשה כך ביחד עם כל התנאים הנ"ל וחיפוש האמת בלי נגיעות ולותר על כל האושר הגשמי כדי להשיג את האמת ברוחניות ילך בס"ד לבטח דרכו אשר יאיר לו ד' ית' כאמור.

"ארדה נא ואראה" (י"ח כ"א)

בפסוק "ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו כלה ואם לא אדעה" צריך ביאור להבין פירושו ועינינו של הירידה הזאת **א)** שהרי ד' ית' יכול לראות גם מרחוק והוא משגיח ורואה תמיד גם מן השמים כל מה שנעשה בארץ וכמו שכתוב (זכריה ד' י') "עיני ד' משוטטים בכל הארץ" **ב)** מה שייך לומר על ד' ית' ירידה הלא הוא נמצא תמיד גם בארץ "ולית אתר פנוי מינה" ומקרא מלא הוא (ישעי' ו' ג') "מלא כל הארץ כבודו"[כז].

אמנם הענין יתבאר על פי מאמר חז"ל שמובא בילקוט שמעוני (בראשית פרק י"ח רמז פ"ג) וז"ל, "ארדה נא" אמר ר' אבא בר כהנא מלמד שפתח להם הקב"ה פתח של תשובה[כח], ובספה"ק מובא להסביר ענין פתח של תשובה והוא שלפני שד' ית' מביא פורענות לעולם או על איזה מקום בעולם שנתמלא סאתם של החוטאים וכבר לא מגיע להם שיעוררו אותם לתשובה מן השמים (או מפני שכבר נשלח להם מקודם כמה פעמים התעוררות ולא שמו לב לזה ולכן כבר לא מגיע להם), עם כל זה סמוך להגעת הפורענות ולפני שנחלט ונחתם בשמים הגזירה אזי ד' ית' מגודל חסדיו ורחמיו המרובים על בריותיו ומכל שכן על בני ישראל עמו ונחלתו שהם בניו האהובים הרי הוא בכל זאת נותן להם עוד פעם הזדמנות אחרונה של התעוררות לראות אולי יחזרו בהם ויוכל למנוע את הגזירה.

אמנם מכיון שעל פי טבע הדברים הרי ע"י ריבוי החטאים (בפרט כאשר כבר עלו החטאים לדרגא של נתמלאה סאתם) נעשה לבבות החוטאים אטומים ומקולקלים עד שעל פי הטבע כמעט אין להם אפשרות להתעורר ולחזור בתשובה, (ואפילו אם כן יתעוררו לא יוכלו להוציא את תשובתם לפועל במעשה ומכל שכן שלא יחזיק מעמד אחרי שיעבור ההתעוררות), ועל כן ד' ית' עושה ענין כזה שד' ית' מאיר מכבודו לתחתונים ואז מגיע להם הארת פנים מצד הקדושה[כט] וזה מחליש ומכניע של המקטרגים שרצו למנוע את לידתו והויתו בעולם, ובזכות זה אנו קיימים גם על זכות עקידתו שמגין עלינו בכל הדורות וגם לעתיד לבוא הוא יצילנו ונחיה לחיי העולם הבא, וכמו כן הוא בכל התנגדות והתלוצצות מהצדיקים האמיתיים שהרי זה מה שמחזיק אותם בעולם ומסייע להם להזריח ולהשפיע אורם בעולם כמבואר.

ובזה יש לפרש גם כן במה שכתב רש"י (י"ז י"ט) על הפסוק "וקראת שמו יצחק" על שם הצחוק שהכוונה לרמז על צחוק המתלוצצים כי זה כל קיומו וחיותו, ויש לומר שגם מטעם זה יצא ששרה צחקה מבשורת לידתו מהמלאכים כי כל זה היה מכוון מן השמים להשתיק ולבטל הקטרוג, (ומה שהתלונן ד' ית' על מה שצחקה אכמ"ל בזה).

[כז] ואם נכתב ללמד לדיינים שלא יפסקו דיני נפשות אלא בראיה (כמו שכתב רש"י) הלא כבר נלמד מדור הפלגה שנכתב שם "וירד ד' לראות" וגו', (ועי' באוהח"ק מה שתירץ בזה).

[כח] וז"ל הילקוט שמעוני (שמות פרק ט"ו רמז רמ"ו) אתה מוצא באנשי סדום שנתת להם ארוכה לעשות תשובה ולא עשו שנאמר "ויאמר ה' זעקת סדום וגו' ארדה נא ואראה" מה נאמר שם "וה' המטיר על סדום" וגו' אם יעשו תשובה הרי מטר ואם לאו הרי גפרית ואש, ע"כ.

[כט] ועי' מה שכתב בספר שם משמואל וז"ל, וזה היה ענין סדום, שהמלאכים הביאו אתם לסדום הארות אלקות וחסדים מרובין וזה עצמו הוא הענין "ארדה נא" היינו ירידת האור האלקי באמצעות המלאכים, וזה עצמו הוא בירור דינם של סדום אם לא נתקלקלו לגמרי עד שנפרדו מהם חלקי הקדושה, דאם עדיין יש בהם עוד זיק טוב יתעוררו ע"י האור האלקי המובא שמה ולכל הפחות לא יעמדו עוד במרדם ועוד יש בהם תקוה אולי עוד יעשו אחר זה תשובה, אבל אם לא יתעוררו כלל לרגלי האור האלקי שירד שמה הנה אפסה מהם כל תקוה, ... ויתמשך (כלו' יוצא ונעלם) מהם כל ריח ניצוץ קדוש וישארו פגרים מתים,

[וזה מה שנעשה בזמן הבירור שמי שנבחן ואינו עומד בהנסיון של המבחן מריקים ממנו הסיגים של קדושה ונשמה שעדיין נמצא בו ונשאר ריק מנשמתו ונפשו שמצד הקדושה ועל ידי כן הרי הוא נשאר לגמרי בצד הסט"א ובזה אבדה תקותו לנצח ח"ו, (אמנם ישנם כאלה שאפילו אחרי שנתרוקן מהם חלקם שבקדושה עם כל זה אם יתאמצו בתשובה במסירת נפש אזי יוכלו אולי להחזיר את נשמתם וכו' ולהציל עצמם מאבדון עולם)] .

ומעתה יתבאר גם ענין לוט שהתהפך כחומר חותם, אחר שהיה חשוד על גזל ועריות נשתנה כרגע להיות מוסר נפשו על מצות הכנסת אורחים דהנה לוט (עדיין היתה בו נשמת דוד המלך ע"ה ועל כן) בראותו את המלאכים ואת אורות האלקות אשר עמם (מצא מין את מינו וניעור ו)נתרגש ונתפעל מאד למעלה מגבול וגדר (כמהות דוד המלך ע"ה ראש השלישים ראש לשלשת האבות) על כן מסר נפשו ממש על מצות הכנסת אורחים ... ובאמת זה עצמו היה בירור דינו

את כח הקליפה שבלבם שמונע מהם להתעורר לתשובה ובכך נעשה להם יותר קל לחזור בתשובה, אמנם לא מתבטל הבחירה ואם לא רוצים לשים לב לזה או שמסיחים דעת מזה (אחרי שעובר הדבר המעורר) אזי ח"ו נגזר עליהם הגזירה והכליון.

ומעתה יתפרש היטב לשון הכתוב "ארדה נא" שכאשר ד' ית' צריך להאיר מאור שכינתו וכבודו לעולם בשעה שהעולם נמצא בדרגא שפילה וגסה מכח רבוי החטאים והקליפות (שנוצרו ע"י החטאים) הרי זה נחשב ירידה לכבודו ית' כמובן, ועוד יש להוסיף להסביר באופן זה שכאשר ד' מוותר על ההנהגה שעל פי המשפט כמו כאן שהשפיע להם התעוררות לתשובה כאשר לא היה להם אפילו זכות קטן[ל] לזה, הרי זה נקרא ירידה ממדתו שקבע בעולמו והרי זה כאילו יורד מבחינת מלכות כי מדת המלכות להטיל אימה על בריותיו ולהעמיד הכל בדין ולא לוותר כי כשהמלך מוותר הרי זה כמו זלזול וירידה מכבודו ואימתו שמוטל על הבריות[לא].

ועוד יש להוסיף לענין הנאמר מה שנוגע לנו היום שהנה לפעמים כאשר בכדי להשפיע התעוררות לתשובה וזעזוע בלבות אנשים שכבר ירדו לדרגא גסה ושפלה מאד הרי זה רק ע"י שידבר אליהם בשפה גסה שלהם וכמו שכתוב (משלי י"ז י') "תֵּחַת גערה במבין מהכות כסיל מאה" כלו' שלמבין מועיל גם גערה שיתעורר על ידי כן לתשובה ולתקן עצמו מה שאין כן לכסיל צריכים להכותו מאה מכות בכדי שיתעורר, וזה שמעוררין את האדם ע"י הכאה הרי זה דרגת עבד (וכך אמרו חז"ל (...) בזה"ל בדברים לא יוסר עבד) או דרגת בהמה וחיה שאינה מבינה שפה אחרת, וכך מאלפים בהמות וחיות ע"י שמכים אותם מכות אכזריות עד שהם עושים מה שרוצים מהם ובכך הם לומדים ומתרגלים לעשות מה שרוצים מהם.

והנה ד' ית' הבדיל אותנו מכל העמים ונתן בנו נשמה (שהיא מעולם הבינה) שהיא מבינה את דרכי התורה והמצות והרוחניות ועל כן בכדי להוכיח ולישר את האדם שעוד מאירה בו נשמתו די בדבור או ברמז בעלמא כגון שתפלתו אינו הולך לו ישר בכוונה וכדו', ומכל שכן בגערה כמו מאורעות ואסונות הטבע אצל האומות העולם ומרחוק שזה בא באמת עבור התראה לנו כמבואר בנביא יחזקאל (...) וזה כבר בחינת גערה עבורינו כי נשמתו מבינה את הרמז או הגערה, ומכיון שנשמתינו מתעוררת הרי היא מעוררת את לב האדם לתשובה ולתקן מעשיו והנהגתו.

אמנם כאשר האדם התרחק מנשמתו ואז מן ההכרח לעורר את האדם ע"י הכאה ויסורים וצרה, והרי זה בחינת ירידה לדרגה הרוחנית והרי זה חילול מכבוד נשמתו וממדריגת בן ישראל כי הרי זה מעיד שאין נשמת ישראל מאיר בו, והרי זה גם נחשב ירידה לכבודו ית' כאשר צריך לדבר עם עמו ונחלתו אשר בחר בהם בצורה כזאת[לב], והרי זה דומה למלך שבכדי ששריו ועבדיו יעשו מה שהוא מבקש צריך להכותם, שהרי זה בזיון גדול להמלך שאין דוגמתו, וכמו כן הרי זה לענינינו, ועוד יש לומר באופן אחר קצת, כי הנה ידוע שד' ית' מדתו היא חסד ורצונו רק להיטיב לבריותיו (ובפרט לבני ישראל עמו) ולכן כאשר הרי הוא כביכול נעשה מוכרח להשתמש במדת הדין ופורענות והכאה הרי זה נחשב ירידה עבור מדותיו ית', ולכן כל פעם שד' ית' צריך לדבר אלינו ע"י מדת הדין הרי זה נחשב כביכול ירידה גדולה עבורו ית'.

וזה מה שנאמר כאן "ארדה נא ואראה" שלפני שד' ית' גזר עליהם כליה ירד לשם כדי שיהיה להם התעוררות של תשובה ושלח להם את המלאכים ואם אנשי סדום היו מרחמים עליהם היו נצלים מהגזר דין של הכליון, אמנם מאחר שהם לא רחמו עליהם ומכל שכן מה שעוד מחו בידו של לוט שריחם עליהם לכן נגזר עליהם כליון, וכן לוט אע"פ שכל מה שניצל הוא בזכות אברהם אמנם זה היה רק ביחד עם התשובה מדרכם הרעה שהיה עם הנסיון ע"י המלאכים שבאו בדמות אורחים ואם לא היה מפציר בהם שיבואו לביתו ולא היה מוסר נפשו עליהם כאשר מיחו בו כל בני העיר לא היה ניצל, וזה היה תשובה שלימה כי היה באותו מקום ובאותו יצר הרע ונסיון מכל בני העיר, וזכות אברהם עזר לו שעמד בנסיונו[לג].

❀ ❀ ❀

וידוע שכל מה שנכתב בתורה הק' נכתב כדי שנלמד מזה ולא לשם סיפור בעלמא, ולכן יש לדעת שגם היום אנחנו נמצאים במצב כזה שמפעם לפעם ד' ית' משפיע לארץ הארת פנים ונשלחים אלינו התעוררות לתשובה, אמנם היום זה כבר נעשה ע"י אסונות ומקרים קשים ר"ל וכל זה כדי שנתעורר ונתפוס עצמנו לפני שיהיה מאוחר ויחתם הגזר דין ח"ו ועל כן אסור להעלים עין מכל זה.

ומכל שכן שאסור להתלוצץ ולהרגיע את עצמו ולבו ולומר שאין זה רמז והתראה מן השמים ולכן שלום יהיה לי אע"פ שבשרירות לבי אלך והכל יהיה כשורה כי ד' ית' מלא רחמים ולא יעשה דין בעולם, שהרי כתב הרמב"ם שמי שאומר כך הרי הוא אכזרי, וביאור הדברים יש לומר כי מי שאומר כך הרי הוא מקרר גם אחרים מלהתעורר ועל ידי כן הוא גורם שלבסוף ח"ו יחול עליהם העונש והגזירה, ונמצא שהוא מתאכזר אתם וגרם להם להענש.

ולכן מי שמתלוצץ ומקרר אנשים כאשר הם מתעוררים מאיזה דבר שיהיה אפילו אם הוא חושב שענין ההוא לא בא לעורר, בכל זאת סוף כל סוף מי שמתעורר הרי הוא עכשיו מתקרב לד' ית' ועל כן מי שמפריע ומבטל את זה הרי הוא גורם צער גדול להשכינה הקדושה, כמו מי שמנתק בן מאביו שהתרחק ממנו ועתה חזר להתקרב אליו, וכמובן כמה גדול האכזריות של מי שעושה כך וכמה צער גורם לאביו של המתקרב אליו וכמו כן הוא ויותר מזה לענינינו.

ועי' מה שכתב בשערי תשובה (לרבינו יונה ...) וז"ל, קשה הוא הליצנות שלא מְהֵרָה הפורענות לבא על סדום עד שנתלוצצו בלוט, שנאמר (בראשית יט, יד) "ויהי כמצחק בעיני חתניו"[לד], עכ"ל, ומדבה"ק יוצא חידוש שבזה שצחקו הם גרמו גם לכולם שלא יתעוררו ועל ידי כן בא העונש לכולם וזה פחד פחדים איך יחיד ע"י שמתלוצץ או מקרר יכול להיות הגורם לכל המדינה כליון ח"ו.

וכך היה לפני השואה שלא רצו להאמין שיקרה כזה אסון וכל מי שאמר שצריך לפחד ממה שיכול לקרות היו מיד משתיקים אותו בנזיפה ואומרים עליו שהוא פותח פיו לרעה סתם ולמה להפחיד את הציבור ולאיים עליהם בחנם וכל זה מכיון שהיו רואים בעיניהם שבמדינת אשכנז עולם כמנהגו נוהג (ואדרבה מצב היהודים ומעמדם היה מכובד בעיני העם והיו להם

של לוט שראוי להצלה אך מכל מקום לא היה ככה אלא לשעתו בלבד בעוד המלאכים אתו עמו, כי זה דבר ידוע שכל האורות הבאים לאדם, אם אינו משתדל לעשות בהם מצוות ומעשים טובים [גם אחרי שנסתלק ההארה וההתעוררות שמלמעלה אזי] לעומת שבאו כן ילכו, וכך היה בלוט עם האורות הקדושים ועם התעוררות (נשמת דוד המלך ע"ה) שלא היתה אלא לשעתו בלבד.

[ל] כי אם ישנו אפילו זכות קטן מצד מעשה והשתדלות האדם אע"פ שאינו מספיק שיגיע לו עבורה הדבר שמשפיעים אין זה נקרא ויתור אלא הנהגה ברחמים, מה שאין כן כשאין לו אפילו זכות קטן הרי זה נקרא ויתור.

[לא] כי אם רואים הבריות שהוא מוותר אזי כבוד ואימת מלכותו יורד בעיניהם.

[לב] ויש להבין שכאשר ד' ית' שולח את הפרענות עצמה אין זה נחשב ירידה עבורו ית' כי אז הרי הוא שולח אותה ע"י שלוחו ואיננה מתייחסת על שמו וכמו שאמרו חז"ל אין הקב"ה מייחד שמו על הרעה וכמו שכתוב מפי עליון לא תצא הרעות, אמנם כאשר שולח איזה מכה בכדי לעורר לתשובה הרי זה נחשב טוב ואז הרי זה נעשה על ידו ונחשבת על שמו אך מכיון שצריך להשתמש במדה שלפי מראית עין הרי זה נראה כהיפוך ממדת ההטבה הרי זה נחשב ירידה עבור כבודו ית'.

[לג] הנה רשי על הפסוק "ויזכור אלהים את אברהם" (י"ט כ"ט) (והוא ממדרש רבה) כתב וז"ל, מהו זכירתו של אברהם על לוט, נזכר שהיה לוט יודע ששרה אשתו של אברהם ושמע שאמר אברהם במצרים על שרה אחותי היא ולא גילה הדבר שהיה חס עליו לפיכך חס הקב"ה עליו, עכ"ל, וא"כ משמע שלוט ניצל בזכות עצמו, אך י"ל שבאמת ניצל בזכות אברהם, אמנם כדי שזכות אברהם אבינו תוכל להגן עליו היה צריך לעשות הנאה וטובה לאברהם אבינו, וההנאה והטובה שעשה לו היה שלא גילה במצרים ששרה היא אשתו, ומכח זכות אברהם אבינו שהגן עליו קיבל כח לעמוד בהנסיון של מסירת נפש בהכנסת אורחים וניצל, וכך מצינו אצל יצחק אבינו ע"ה שבכדי לברך את עשיו ביקש ממנו "ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי והביאה לי ואוכלה בעבור תברכך נפשי" (ואע"פ שבפועל לא התכוין להנות מטעם האוכל עצמו) וכך הוא אצל הצדיקים שבשביל שזכותם תעמוד להדבוקים בהם צריכים לעשות לצדיק טובה והנאה ולכן נותנים להם פדיון נפש.

[הוספת המעתיק] ועי' רש"י על הפסוק "כי ירושה לעשיו" (דברים ב' ה') וז"ל ירשה לעשו מאברהם, עשר עממין נתתי לו שבעה לכם וקיני וקניזי וקדמוני הן עמון ומואב ושעיר אחת מהם לעשו והשתים לבני לוט בשכר שהלך אתו למצרים ושתק על מה שהיו אומרים על אשתו אחותו היא עשאו כבנו, נמצא שנוסף על מה שהצילו מהפכת סדום נתן לו מתנה זאת, **ע"כ הוספת המעתיק**].

[לד] ועי' מה שכתב בספר שם משמואל וז"ל "ויהי כמצחק בעיני חתניו" יש לתמוה הרי היו רואים בעיניהם פלא גדול שכל העיר מנער ועד זקן הוכו בסנורים ונלאו למצוא הפתח שהיו סמוכים אליו ועומדים על גביו ועל כל פנים היה צריך להתעורר חשש בלבם אולי יוכל עוד כהנה וכהנה ולמה היה עוד לצחוק בעיניהם.

ונראה שגם זה היה ממכת הסנורים כמו שבגשמיות נלאו למצוא הפתח והיו רואין ולא רואין כן נמי בפנימיות הענין היו רואין את הפלא ולא היו יכולין לשים אליו לב, וזה לימוד לאדם שיש כמה זמנים וכמה ענינים אשר באם ישים אליהם לב היה רואה מפלאות תמים דעים השגחתו הפרטית והשכר והעונש אבל כאשר האדם בזדון לבו הלך חשכים אז נעשה מוכה בסנורים עד שרואה ואינו רואה, ובזמנינו אלה יכול כל אדם לראות פלאות משינוי העתים המו גוים מטו ממלכות וההשגחה הפרטית מרחפת על פרט ופרט באופן מופלא, וצריך כל אדם להיות נשמר ממכת סנורים, ע"כ.

תפקידים גבוהים והיו הרבה מהם פראפעסארים גדולים וכדו' בכל הענינים).

ועניו זה שכשהאדם רואה בעיני בשר שלו שעולם כמנהגו נוהג קשה לו להתקבל בלבו שפתאום יהיה מהפכה, ואין זה ענין של שכל והגיון אלא זה טבע של הרגשת האדם בלבו שלא נותן לו לקבל הופעה כזו ולכן יחפש כל מיני תרוצים ובלבולים שלא להאמין ולקבל דבר כזה, ואפי' שלא ימצא תרוץ להתחמק בכל זאת טבע הרגשת לבו לא יתן לו להאמין בזה באמת, וכך היה המצב באנשי סדום שלכן חתניו של לוט צחקו ממנו כשאמר להם שד' משחית את העיר וכמבואר במדרש רבה (...) על הפסוק "ויהי כמצחק בעיני חתניו" וז"ל אמרו לו (הלא) נבלים וחללין (כלו' שמחות ומשתאות בלי שום פגע ונגע) במדינה (ואתה אומר שה)מדינה נהפכת.

❀ ❀ ❀

ויש לשים לב מאד לכל מה שנאמר ונתבאר כאן כי מי שיעינים לו יכול לראות ברור שכל ענין זה חוזר על עצמו היום ששלחו לנו בעבר הרבה רמזים מן השמים בעדינות דהיינו מצב של קושי והעדר ברוחניות שלא הלך לנו חלק ואח"כ נשלח לנו גערה של אסונות טבע במקומות הרחוקים ולאט לאט נשלחים לנו כבר הכאות, והכל כמו שהיה בזמן הבית שקודם נשלח לנו רמזים שנסתלקה ונתמעטה מאתנו דרגות הרוחניות והשראת השכינה ואח"כ באה הנבואה שהיא דבור קשה וגערה ע"י יחזקאל ישעי' וירמיהו וכו' ואח"כ בא בחינת הכאה כמה פעמים מהשונאים, אמנם לא כיבוש ונצחון כי כל זה בא רק לעוררנו בתשובה ולמנוע את הפרענות שנאמרה ע"י הנביאים כידוע שנבואה לרעה מתבטלת ע"י תשובה, אבל בעוה"ר היו מתגאים וקשיחים בלבם ומזלזלים וצוחקים בנביאים עד שבסוף התקיימו כל האיומים שאיימו עלינו הנביאים והכל היה מפני קשיחותם והתלוצצתם.

וכמו כן יש ללמוד ולהבין מזה מוסר להיום שהאמת היא שאין הקב"ה רוצה להביא את הרעה ח"ו אלא הכוונה בכל הפחדים והאיומים לעוררנו לתשובה, אבל כאשר ח"ו לא מתעוררים מכל זה ומכל שכן כאשר מתלוצצים ומקררים זה מה שעלול לגרום את המאיים להופיע בפועל ח"ו, ויש לדעת שאפילו כאשר הקירור בא ע"י החשובים בצבור אין זה אלא מפני שהם שלוחי צבור לכן נותנים להם לטעות וכמו שאמרו חז"ל "שליח צבור שטעה סימן רע הוא לשולחיו" וכן מצינו שאמרו חז"ל על ריב"ז לפני החרבן "משיב חכמים אחור ודעתם יסכל"[לה], אמנם תמיד משאירים כמה מהצדיקים בדור שהם לא יטעו כדי שלא תשתכח תורה מישראל כמו שאמרו חז"ל שהבטיח לנו ד' ית' "כי לא תשכח תורה מישראל" ולפעמים דוקא לא מהיותר גדולים שבדור בכדי שיהיה מקום לטעות וישאר בזה בחירה.

ויש לשים לב גם כן למה שנאמר שאיש אחד יכול ח"ו להכשיל את כל הצבור ויש להבין במדה טובה מרובה שכמו כן איש א' יכול לְזַכּוֹת את כל הצבור ולהצילם מהעונש, ויש לדעת שכל מי שמתעורר ומפחד מכל הרמזים וכו' ומשתדל בכל יכלתו לשוב בתשובה שלימה ולתקן מעשיו בכל ענייניו, על כל פנים את נפשו הציל שלא יהיה נענש בעונשים הקשים ויזכה לקבל פני משיח צדקינו ברחמים בב"א.

"עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה וגו'" (כב, יב)

יש לתמוה למה לא נאמר לו כי אוהב ד' אתה שהרי לכאורה מעשה זו להקריב קרבן לד' את בנו האהוב לו כל כך הרי זה נובע מגודל האהבה לד' שעולה אצלו יותר מאהבת בנו יחידו, וכן כל מסירת נפש נובע מכח האהבה והרי זה מצוה של אהבה כמו שכתוב "ואהבת את ד' וגו' בכל נפשך" וגו'.

ויש לבאר הענין בהקדמת עוד קושיא שמקשים העולם למה נחשב זכות העקידה יותר לאברהם אבינו ממה שליצחק[לו] שהלא יצחק מסר בזה את נפשו לגמרי.

ועוד צריך להבין מהו היתרון בזה כל כך יותר מהנסיון של אור כשדים שאברהם אבינו עמד בה ומסר את כולו להיות נשרף עבור ד' ית' ואז היה זה עדיין לפני שנתגלה אליו ד' ית' ולפני שהשיג והכיר אברהם אבינו ע"ה את בוראו והיה עדיין יחיד נגד כל העולם[לז], וא"כ אחרי כל ההשיגים האלה שהגיע אברהם אבינו ע"ה להם ואחרי השגות הגדולות באלקות שהיה לו אין הרבותא בנסיון העקידה גדול שיהיה נחשב כל כך יותר מנסיון של אור כשדים בשעתה[לח].

ויש להסביר כל הענין כך וקודם כל נקדים דברי הרמב"ן הידועים שכתב להסביר איך ניתן לאדם מצות האהבה לד' הלא אי אפשר לאדם לכוף את לבו לאהוב איזה דבר וכמו שאי אפשר לצוות לאדם לאהוב מאכל מסויים וכדו' אם אינו אוהבו לפי טבעו אלא האהבה שבלב צריך להיות טבעי, ולכן אומר הרמב"ן שבאמת ד' ית' נטע בלבנו אהבה טבעי אליו ית' אלא שזה נמצא רק בכח עד שהאדם יגלה אותו, והמצוה הוא לגלות אותו ולהוציאו מכח לפועל (על ידי כל דרך שיכול להוציאו בהתגלות לבו) ועיקר המצוה הוא לשמור על מדת האהבה שבלבו שלא תכנס לדבר אחר חוץ מלד' ית' וזה בעיקר ע"י מניעת כל תאוות ואהבות גשמיות ושאר כל האהבות ועל ידי כן ממילא תשאר מדת האהבה שבלבו מיועד ומוקדש לד' ית', היוצא מדבריו הק' שאם לא ניתן לאדם האהבה בלבו לא היה שייך להפעילו מעצמו, ועוד יוצא מדבריו הק' שבשעה שלב האדם מלא באהבה אחרת אי אפשר להפעיל ולהוציא מכח לפועל את האהבה לד' ית' אע"פ שהיא נטועה ונמצאת תוך לבו.

ועל פי יסוד דבבריו הק' של הרמב"ן נוכל להבין היטב את אשר לפנינו בס"ד כי הנה בודאי פשוט הוא שלמסור נפשו עבור קידוש ד' הרי זה מצוה שנעשית מתוך האהבה לד' וכמו שניתנה המצוה כמו שכתוב ואהבת את ד' וגו' ובכל נפשך גו' הרי שלמסור נפשו לד' היא מצוה של אהבה, ופשוט הוא שכאשר יש לאדם אהבה לד' בכל לבו יותר ממה שלנפשו הגשמי וחיי גופו אזי הרגשת אהבה זו היא מה שנותנת לאדם הכח והאפשרות למסור גופו לד' למיתה עבור כבודו ית', אבל אם האדם לא מרגיש בלבו האהבה לד' ית' אזי אין לו אותו הכח למסור נפשו לד'[לט] כמובן.

והנה מכיון שרצה ד' ית' שיהיה נסיון חדש לאברהם אבינו ויותר קשה מהנסיון של אור כשדים ומכל הנסיונות שכבר עמד בהם שגם כל מה שעמד בכל נסיונותיו היה בכח גודל אהבתו לד', לכן לקח ד' ית' את כל מדת האהבה שבלבו והכניס את זה בעל כרחו של אברהם אבינו לאהבה לבנו יחידו (וכן איתא בספה"ק

[לה] וישנם צדיקים שיש להם זכות מיוחד מן השמים שלא יכשלו ולכן לפעמים כאשר העולם יורד למצב כזה הם מסתלקים מן העולם לפני זה כדי שלא יצטרכו להיות כאן בזמן שיהיו טועים מכח קלקול הצבור ועל זה נאמר גם כן בפסוק "צדיק אבד ואין איש שם על לב כי מפני הרעה (שעתיד לבא עליו אם יחיה ולכן) נאסף הצדיק".

[לו] **[הוספת המעתיק,** ראיתי בספר ... מהרב דונר ז"ל מלונדון תירוץ יפה על זה, כי אצל יצחק שיצא מאברהם אבינו ע"ה ונולד בקדושה וטהרה וכן גדל בביתו של אברהם אבינו ע"ה בקדושה וטהרה וגם התחנך לכך משחר טל ילדותו אין זה חידוש ורבותא מה שמסר נפשו (והרי כל יהודי היותר פשוט גם כן מוכן לכך), אמנם אצל אברהם אבינו ע"ה שנולד מתרח והגיע לזה בהחלט בכח עצמו לגמרי בלי שום סיוע מהוריו מגדליו ומחנכיו אלא אדרבה מתוך חינוך ההיפוך הגמור ומתוך התנגדות ומלחמה נגדו מכל סביביו ומכל העולם כולו והיה יחיד בעולם באמונתו והשקפתו וכמו שכתוב (ביחזקאל ל"ג כ"ד) א' היה אברהם וגו' זהו הזכות הגדול שעומד לנו לכל הדורות, עכ"ד.

והנה ידוע מה שכתב בספה"ק התניא שעיקר חשיבות עבור האדם ושעל ידה נקרא עובד ד' הוא דוקא על מה שהאדם מוסיף מכח עצמו יותר ממה שהרגילוהו ונחנך אליה, ומפרש בזה מה דאיתא בגמ' (חגיגה ט:) לפרש הפסוק (מלאכי ג' י"ח) שמדבר על העתיד ואחרי הגאולה השלימה שאז נראה וכתוב שם "וראיתם ... מה בין עובד אלקים ללא עבדו" ועל זה פרשו בגמ' לא עבדו זה השונה פרקו מאה פעמים ועבדו זה השונה פרקו מאה פעמים וא', ע"כ, ולכאורה הרי זה נראה תמוה שבהוספת עוד פעם א' למאה עולה מדרגת "לא עבדו" לדרגת "עובד אלקים", אלא הענין הוא שבזמן הגמ' היו רגילים לחזור על לימודם ק' פעם ולכן זה שלא מסתפק כפי ההרגל שהרגולוהו וחנכו אותו אלא הרי הוא מוסיף מעצמו אפילו רק פעם א' זה המשהו הוא כבר נחשבת בגדר עבודת ד' ע"כ ע"ש (ובפשטות פירוש דבריו הק' הוא שכל השאר נחשב עדיין כמצות אנשים מלומדה וע"ז בנביא (ישעי' כ"ט י"ג) שמייסר בחומרא ובעונשים חמורים ונוראים על זה שעושים המצות בצורה של מצות אנשים מלומדה ע"ש) ויש להוסיף לבאר הענין בדרך זה שכאשר האדם מוסיף מדיליה אפילו קצת אמנם זה נעשה מכח אהבתו לד' ית' ולמצותיו בזה הרי הוא מגלה דעת ומעלה גם את שאר כל מצותיו ולימודו בק' פעמים הראשונים לדרגא של עבודת ד' ית', ופשוט הוא, **ע"כ הוספת המעתיק].**

[לז] מה שאין כן כאן שכבר היה אברהם אבינו ע"ה נשיא אלקים בעיני העולם וכבר היה לו השפעה גדולה על העולם וקירב והכניס הרבה נפשות תחת כנפי השכינה והיה לו כבר הרבה תלמידים וילידי ביתו שנמולו אתו והיה לו אליעזר שהיה דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים.

[לח] הנה על קושיא הראשונה למה לא נחשב הנסיון ליצחק כמו לאברהם אבינו ע"ה יש מסבירים הטעם כי הרבה יותר קל למסור את עצמו למיתה ממה שלשחוט את השני (וגם מטעם כי למסור עצמו למיתה באור כשדים היה בשב ואל תעשה מה שאין כן לשחוט בנו היה בקום ועשה שזה יותר קשה כמובן) ובפרט כשזה בנו יחידו אהובו, אמנם תירוץ זה לא יספיק לתרץ קו' זו השנית.

[לט] ואע"פ שמכח השכל הוא יודע את האמת שיש למסור נפשו ועוד שגם יודע הריוח שירויח בעולם העליון בזה שימסור נפשו ועל כן מצד השכל ישנו האהבה והרצון למסור נפשו אמנם כל זמן שאין זה מתלבש גם בהרגשיו קשה מאוד להתגבר נגד רגשי גופו ופחדיו מהאש והשריפה ורק כח הרגשי יכול להתגבר ולבטל את השפעת הרגש ההפוך, כך הוא לפי הטבע האדם שהשכל אין בכחו לבטל ולכבוש את כח הרגש אלא רק כח הרגש מבטל רגש ההיפוך וכעין מה שאמרו חז"ל הבלא מפיק הבלא, וזה כלל בכל עניני היצר הרע שרק ההרגשה בצד הקדושה מבטל הרגשת החומר והיצר הרע.

שבשעה שאמר לו ד' ית' לאברהם אבינו את בנך את יחידך אשר אהבת וגו' על ידי כן נכנס בלבו אהבה עזה מופרזת לבנו הרבה יותר ממה שהיה מקודם כי דבורו של הקב"ה פעל), והיה זה ממלא את כל הרגש לבו עד שלא נשאר מקום בלבו שירגיש כל כך את אהבתו לד' ית', וגם לא היה יכול אז לגלות את האהבה הנטועה בלבו (כנ"ל מיסוד הרמב"ן) מכיון שהיה לבו מלא באהבה אחרת, ולכן לא היה אפשר לו להרגיש אז אותה האהבה שהרגיש בשעה שמסר נפשו באור כשדים שבכח ההוא עמד אז בנסיונו, ולכן היה זה עבורו נסיון חדש שעדיין לא עמד בכזה והיה חסר לו הכלי נשק במה שיתגבר על ידם נגד הנסיון.

והנה מאחר שלא היה עכשיו לאברהם אבינו ע"ה כל כך כח מדת האהבה שיוכל להשתמש אתה ככלי נשק להתגבר נגד הנסיון לכן היה מוכרח להשתמש במדת היראה ובכח היראה לעשות מסירת נפש הזה ולכבוש על ידה את האהבה הגדולה שבלבו לבנו (ושעתה עוד נתגדל בלבו מאוד האהבה לבנו יותר ממה שהיה עד עתה בלי שיעור וערך כנ"ל) והיה צריך לכבוש את כל זה בכח היראה לבד והוא הרבה יותר קשה ממה שהוא למסור נפשו בכח האהבה לד' כמובן לכל משכיל בענין זה[מ].

ועוד יש להוסיף מה שיש לדעת שכח מדת האהבה הוא הרבה יותר גדול וחזק מכח היראה ממה שאנו רואים איך אנשים שמאמינים בשכר ועונש ומפחדים מהעונש על עבירה ובכל זאת לפעמים עוברים איזה עבירה מכח תאותם ואהבתם ומשיכתם אליה אע"פ שיודעים ומאמינים שיענשו על זה בכל זאת הם חסרי אונים להתגבר נגד האהבה והתאוה שמושך את לבם אע"פ שיש להם יראת העונש.

וכך מצינו גם בזמן הבית בזמן שהיו דנים דין מיתות ב"ד אע"פ שהנידון לא היה נהרג אלא אם כן קבל על עצמו ההתראה למיתה והתיר (כלו' הפקיר) עצמו למיתה בהכרה מלאה שיהרג ובכל זאת לא עצר כח להתאפק מתאות יצרו ואהבת האיסור ד"י, הרי אנו רואים מזה שמדת וטבע האהבה היא הרבה יותר חזקה ממדת היראה, [ומה שמדת האהבה היא גדולה וחזקה יותר ממדת היראה היינו אפילו מיראה עילאה יראת הרוממות גם כן כמו שכתב הרמב"ן (שמות כ' ח') הטעם שעשה דוחה לא תעשה כי תמיד האהבה עולה על היראה ולכן מצות עשה שהיא אהבה הרי היא דוחה את הלא תעשה שהיא יראה, עכ"ד הידועים[מא]].

ולפי זה מובן יותר גודל נסיונו של אברהם אבינו ע"ה שהיה צריך להשתמש בכלי זיין של מדת היראה שנחשבת כלי זיין ונשק חלש לעומת מה שהיה צריך לכבוש עתה שהיא מדה הענקית הגדולה והחזקה שהיא האהבה הגדולה שהרגיש שהושם עתה בלבו לבנו יחידו, מה שאין כן יצחק לא ניטל ממנו מדת האהבה שבלבו לד', ולכן מתייחס נסיון העקידה יותר לאברהם אבינו ולא ליצחק.

ומעתה מתורץ היטב קו' הראשונה הנ"ל למה הזכיר המלאך "עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה" ולא אמר לו כי אוהב אלקים אתה, כי כאן התבטא והיה ניכר גודל וחוזק יראתו של אברהם אבינו כנ"ל ומזה התפעל המלאך ואמר לו לאברהם אבינו עתה ידעתי שיראתך את ד' היא גדולה וחזקה מאוד בלבך שיכלת לכבוש אפילו את האהבה הענקית על ידה, ולזה היית צריך להעלות את מדת היראה כל כך עד שתוכל להתגבר נגד מדת האהבה הענקית שנכנס עתה בלבך לבנך כי רק כך יכלת לכבשו.

❀ ❀ ❀

ועל פי זה יש להבין ענין מאוד חשוב עבורינו שכידוע שכל מעשה האבות בפרט הכתובים בתורה הק' כוונו בה האבות לעשות בזה הכנה וסימן לבנים להקל עבורם בענין ונסיון זה שיופיע להם, ועי' בספה"ק מאור ושמש (...) שכתב שכל א' וא' מבני ישראל יש עליו לעבור י' נסיונות כעין אלו שעבר עליהם אברהם אבינו, ע"ש, (כמובן שהנסיון אצלינו הוא לפי ערכינו וכחנו כי אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו כמו שאמרו חז"ל (ע"ז ג.)) **וידוע הכלל** (שנקרא עש"ן ר"ת עולם שנה נפש) שכל ענין (שישנו בזמן ישנו גם בעולם ובנפש וכל דבר) שישנו בנפש האדם ישנו גם בעולם (ובשנה דהיינו) בזמן מן הזמנים, ועל כן כמו שכל אדם צריך לעבור י' נסיונות הללו כמו כן הרי העולם בכלליות עליה לעבור כל י' נסיונות וכמו כן יש זמן לכל נסיון דהיינו שבכל זמן מופיע תמיד א' מהנסיונות.

ולאור זה אחרי ההתבוננות יש להבין ולראות ברור שבזמנינו היום שהוא דור (וזמן) האחרון עובר על כל העולם נסיון זה דומה לנסיון העקידה שהיתה נסיון האחרון לאברהם אבינו שהמצב היום שהעולם בכלליותו מושך את האדם לכל מיני אהבות ותאוות זרות בכל מיני וסוגי ענינים יחד וזה זורם בכח גדול כזה שכמעט ואין לאדם כח להיות נשמר וניצל מזה, והתאוות והמשיכות האלו הם כל כך קשות וחזקות שממלאים את כל לבו של האדם, בפרט הדור הצעיר הרחמנות גדולה עליהם ביותר כי אין להם הכלים והמכשירים והכלי זיין להתמודד וללחום עם נסיונות קשים כאלו.

והרי זה דומה מאוד לנסיון של אברהם אבינו לפי המבואר לעיל שכמעט לא נשאר למדת האהבה לד' מקום בלב האדם, ובפרט שלדאבונינו על פי רוב לא מכניסים להם היום בלבם אהבת ד' ית', לא בבית וגם לא במוסדות שהם מתחנכים ואין להם כמעט ידיעה בדבר הזה והרי זה דומה להנזכר שכמעט אי אפשר להם להפעיל את זה בלבם, ואם כן במה יתחזקו וילחמו נגד יצר הרע הגדול שניתן להם, ועל כן העצה עבורם על זה היא כנ"ל להפעיל ולהגדיל את היראה בלבם מאוד מאוד ותמיד לחשוב עליה כל יום ויום עד שיצליחו בס"ד להחדירו בלבם, ועל ידי כן יכבשו ויבטלו את כל האהבות והתאות והמשיכות הזרות מתוך לבם, ואחרי שיכבשו את זאת ויוציאוה מלבם על ידי כן יתפנה מקום בלבם, ויתגלה ויצא לאור לפועל האהבה הגדולה לד' ית' ולתורתו ומצותיו מה שטבוע בכח בעומק לבם, בס"ד.

ויש להבין שסוף כל סוף אין נסיון זה אצלינו כל כך קשה כמו אצל אברהם אבינו כי אברהם אבינו היה צריך ללחום בכח עצמו לגמרי בלי שום סעד לתמכו (כמו שכתב רש"י ריש פ' נח כידוע) מה שאין כן אנחנו כבר הכין לנו אברהם אבינו ע"ה את הכח הזה במעשה העקידה שעשה שכוון בזה להכין לנו הכח ולזכות אותנו בזה.

ועל פי המבואר עלינו להבין שמוכרחים וזקוקים אנו היום להשתמש מאוד במדת היראה על כן עלינו להחדיר אותו מאוד בלבנו תמיד עד שנחיה עם זה בקביעות ובזה נקיים מצות שויתי ד' לנגדי תמיד וגו' (ועל ידי כן) בל אמוט, לכן שמח לבי ויגל כבודי וגו' כי לא תעזוב נפשי לשאול וגו' שובע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח אכ"ר.

אוצר החינוך

פרק ג'
חנוך לנער על פי דרכו

המשך אות ג'

יש להעיר נקודה חשובה מאוד שיש לכל אב ומחנך לדעת, שיש ילדים שהם בעלי רגש גדול מאד, והם לפעמים עושים דברים גדולים כמו לדוגמא שהם עושים איזה מרידה איזה חוצפה בכתה וסוחבים אחריהם את כל הילדים, ולכן המלמד מתחיל לדחותו ולרחק אותו לגמרי לכל השנה כי הוא החליט שילד זה הוא ילד רע שהרי הוא יכול לפעמים לעשות חוצפה גדולה כזאת וכזאת.

אמנם אין המלמד מבין שלפעמים יכול להיות שדוקא הילד הזה יכול להתעלות על כל הכתה שלו כי יש לו אבירות לב ואומץ רב[מב] אבל אם רק יהיה לו להמלמד ההבנה בשכל איך לתפוס אותו ולקרבו ואיך להעלותו מהכשלון ורק אז יוכל לראות את הגדלות שלו והרבה חללים הפילה טעותים כאלה, כי ע"י שפוסלים את הילד הוא בעצמו נופל ברוחו ועל ידי כן הרי הוא מתייאש מעצמו ומאבד את כל החשק והאומץ לעלות ועל ידי כן נשאר למטה בלי להתקדם לא בתורה ולא ביראת שמים ולא בשום דבר והאשמה על המלמד או המשגיח הזה ח"ו וזה מעות לא יוכל לתקון ח"ו, ועל כן צריך להיות עיניו בראשו לא לפסול שום ילד על פי הגיונו אלא להתבונן בכל כחו על כל ילד

[מ] כי היה צריך לעורר בלבו היראה שלא לעבור את פי ד' בדרגא כל כך גדולה עד שהפחד ימלא את כל לבו והרגשותיו עד שלא יהיה מקום בלבו להרגיש את הצער של שחיטת והעדר בנו יחידו.

[מא] והאדם יכול להגיע ליראת הרוממות רק אחרי האהבה כמבואר בספרי מוסר שסדר עבודת האדם להקדים להגיע ליראה ורק אח"כ אפשר להגיע מתוכה לאהבה, ע"כ, עם כל זה ישנה יראה גבוהה יותר שלזה אפשר להגיע רק אחרי האהבה, (אמנם מבואר עוד בספה"ק שאחרי זה ישנה עוד אהבה שהיא עוד יותר גבוהה וכך הענין חוזר חלילה והאדם עולה תמיד מא' להשני שגבוה ממנו, ע"כ).

[מב] וכך מצינו שאמרו חז"ל (...) שלכן בחר ד' ית' מפני שהם היותר עזים שבאומות, הרי לנו שמעלת העזות היא מורה על אפשרות לגדול יותר מהשאר, וזה מה דאיתא במשנה (אבות ...) במאמר בן תימא, הוי עז כנמר והוא המדה הראשונה מד' המדות שהזכיר שם בן תימא ובזה התחיל הטור או"ח, כי זה היותר נחוץ להתעלות בדרגות הרוחניות ולכבישת יצרו וטבעו שזה תכלית כל אדם על פני האדמה כמבואר בספרי מוסר.

ולחפש הדק היטב[מג] עד שימצא דרך איך אפשר לתקנו ולהעלותו, וצריך להתפלל הרבה על זה הדריכני באמתך ולמדני וגו', וצריך לפחד מיום הדין שיהיה נתבע על כל זה.

(מתוך מאמר קווי ד' יחליפו כח)

ד

איך לומר מוסר להילדים וגודל כח השפעת הדיבור

בענין זה שצריכים ליזהר בכבוד הילד תמיד וגם לשבחם ולתת להם עידוד וחיזוק על הדברים הטובים שעשו ולא רק ליסרם על הדברים הלא טובים, וצריכים לחפש תמיד אצל כל ילד במה שאפשר להראות באצבע על מה שכן הצליח ועשה טוב, ועוד צריכים לתת לב תמיד לכוון למזג את העידוד שלא יהיה פחות מהמוסר על דברים השליליים וישתדל שיהיה אפילו יותר, וכן צריכים גם להתחשב עם אפיו של הילד שאם בטבעו הרי הוא נוטה לשפלות צריכים עוד יותר להרבות לו שבחים ולעודד ולחזק יותר רוחו.

ויש לדעת ולהבין שלפי טבע הדברים הרי זה כך שכאשר האדם מעיר ומעורר את בנו ותלמידו בדרך הנזכר שיצביע על מה שכן התאמץ כראוי והצליח בו הרי זה מחזק את רוחו של הילד והתלמיד ומשמח את לבו ומוסיף בלבו אומץ וכח וחשק להמשיך ולהתאמץ עוד יותר ויותר ברצון ובשמחה.

וכך טבע כל אדם אפילו המבוגר והחשוב והמוצלח בכל דבר שכאשר רואה ומכיר הצלחתו (ומכל שכן כשגם אחרים רואים ומכירים את זה) הרי זה משמחו ומעודדו ומחזק את כחתיו ואמצו להתאמץ עוד, אמנם ההתעוררות בדרך השלילי דהיינו לעורר את האדם ע״י שיוכיח לו כשלונו ואי הצלחתו מפני התרשלותו וחוסר התאמצות וכדו' הרי זה על פי הטבע מחליש כחו ואומצו, ולכן אפילו אם יתעורר מצד שכלו במה שמוכיחים לו איך שנכשל, עם כל זה יחסר לו האון והאומץ לתקן עצמו ובדרך זו יוכל בקל לפול ביאוש ונמצא שעל ידי מוסרו ותוכחתו נהפך המטרה לצד השלילי ח״ו, ויהיה ח״ו דמו של הילד נדרש מהמחנך הזה, והרי זה דומה לרופא שעשה ניתוח לבן אדם זקן וחלש שלא היה בכחו לעמוד בזה ומת תחת ידו שבודאי יהיה הרופא נתבע ונענש בחומרה גדולה על שהמית בן אדם במקום לרפאותו, וזה מחמת התרשלותו ואי שימת לבו לבדוק ולמדוד היטב כחו של החולה לפני הניתוח אם יוכל לעמוד בו, עד כאן המשל, והנמשל ברור ועל כן יפה כח הדרך הנזכר דהיינו לעורר ע״י להצביע לו במה שכן הצליח[מד].

ובכל זאת צריכים להשתמש גם בדרך של תוכחה על הכשלונות ומעשים הלא טובים, והוא כאשר צריכים לשבור אומצו וחוזק לבו של הילד והתלמיד, והיינו כאשר הילד והתלמיד מאבד עשתונותיו ומשתולל ופונה לדרך הרע ושיש לו אומץ לדרך הרע וליצר הרע ח״ו ואינו שם לב לפנות לדרך הטוב וליראת שמים אזי צריכים לשבור אומצו הרע, בדרך של להוכיחו על פניו עד שיחלש כחו ואומצו הרע שנמצא בלבו, ועל המחנך לשים לבו לשקול היטב את לבו של הילד ולדעת לאן צריך לפנות הכרעת קו המשקל, ולפעמים צריכים לצרף את שני האופנים יחד סמוכים זה לזה[מה] כדי שתיכף ומיד שיפול רוחו הרע יתחזק אצלו רוחו הטוב ויאחז בה בשתי ידיו ויעלה דרכה וכן תמיד על המחנך לפלס דרכיו במשפט האמת והצדק לפי הענין ויתפלל על זה לד' ״הוריני ד' דרכך אהלך באמתך״ וגו', וכן ״הדריכני באמתך ולמדני״ וגו'.

ויש לשים לב להבין ולדעת שלגבי ילד צריכים לשמור הרבה יותר על כל מלה וחצי מלה שאומרים לו כי מכיון שלבו והרגשיו של הילד הוא רך מאוד לכן הרי הוא רגיש ביותר לכל הגה מאביו ואמו וממחנכו ולכן במלה א' יכולים לפגוע בהרגשיו וזה עושה רושם עליו ונשאר בזכרונו לכל משך חייו, והרבה אנשים מבוגרים מסתובבים עם לקוי הרגשיו ודכאון וחוסר אומץ ומצב רוח מפני מלה א' שאמרו לו הוריו או מחנכו וזה פגע בהרגשיו ואי אפשר לו לשכוח מזה והם כבר שכחו מזה לגמרי וגם בשעת מעשה לא הרגישו מה שאומרים אלא נפלט מפיהם בלי שימת לב אמנם אל יהיה דבר זה קל בעינינו כי רבים חללים הפילו דברים כאלה וכל זה נגרם ע״י האֵי שימת לב שהורס את הכל והוא מעוות כמעט שלא יוכל לתקון, ויש לשים ללבנו כי נפשות אנו נתבעים על זה ח״ו, על כן השומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו.

ויש להוסיף עוד דבר חשוב שיש לדעת ולשים לב ליזהר בו והוא שכאשר ילד עשה איזה עול כגון שאמר שקר וכדו' אזי כשמייסרו אביו או מלמדו ומחנכו לא יאמר בלשון כזה אתה שקרן וכדו' אלא יאמר לו איך אמרת שקר והיינו שלא יתאר אותו בשום חותם של פסול כי זה פוגע מאוד אישית בהילד וגורם לו הרגשה קשה מאוד בלבו שנפסל ונמאס בעיני אביו ומחנכו ועל ידי כן לא יהיה כבר מסוגל לקבל ממנו או לחזור לרצותו, וגם מכח אכזבה זאת שמרגיש מופרך בעיניו לא יהיה לו אומץ להשתפר ולהיטיב דרכו ולמצוא שוב חן בעיניו כי הרי הוא חושב שלא יועיל לו כבר השתפרותו כי בין כך הוא כבר מופרך בעיניו ומסתכל עליו בעין רעה ולא יאמין כי יוכל לשנות הסתכלותו עליו אפילו אם יתאמץ לשפר דרכו, ועל כן אין לו למה להתאמץ ולהיות טוב, מה שאין כן כשיזכיר תמיד רק את המעשה שנכשל ואמר שקר (אמנם בדרך כלל הוא דובר אמת) זה לא יגרום לו יאוש אלא אדרבה ירצה לתקן עצמו ולהחזיק כבודו ומעלתו בעיניהם, ופשוט הוא, ובאופן זה לא יתרחק לב הילד מאביו ומרבו ע״י שמייסרו.

על כל פנים כללא דהאי מלתא כך הוא שיש להזהר כשאומרים מוסר להשני (וזה נוהג גם לגבי אדם מבוגר כשצריכים לומר תוכחה להשני על עול יש להזהר מאוד) שלא יפגע בו אישית אלא יוכיח רק על המעשה בלי לפגוע באישיותו, וזה כלול במה שכתוב בתורה הק' בפסוק (ויקרא י״ט י״ז) ״הוכח תוכח את עמיתך ולא תשא עליו חטא״ והיינו שלא תייחס החטא עליו אישית כלומר כאלו זה מוכיח על מהותו שהוא בן אדם חוטא ולקוי בכך וכך אלא תסתכל על העול כאלו זה מקרה שאינה לידו ואינו מציאותו באמת, ובאופן זה אין החטא מתייחס אליו לתמיד וק״ל.

ואם ישכיל המייסר לומר לו בלשון שהוא תמה איך הגיע אליו והזדמן לידו עול כזה שאינו מתאים לו כלל כי הרי הוא אדם חשוב בעיניו ואינו חשוד בכך כלל אצלו בזה יתחזק לב ורצון הנדון להחזיק את כבודו יקר בעיני המחנכו ועבור כך ישתדל מאוד שלא יקרה לו עוד פעם עול כזה כדי שלא יפסיד כבודו וחשיבותו בעיניו מה שאין כן כשמרגיש שכבר נבאש ונהיה מזולזל בעיניו הרי זה יגרום לו להתייאש מלמצוא חן בעיניו שוב, וק״ל.

ועניין יש בו גם מצד הסגולה שבדבר כי יש לדעת שהדבור שהאדם מוציא מפיו יש לו השפעה גדולה ולכן כאשר יאמר להילד אתה שקרן וכדו' (וכמו כן בענין תוכחה לכל אדם) הרי זה יכול לגרום לחזק החסרון יותר בלבו ח״ו ויש ללמוד ענין זה ממה שמצינו (שמות ...) שהקפיד ד' ית' על משה רבינו על שאמר משה רבינו והן לא יאמינו לי וגו', וביאור הדברים הוא כפי הידוע שמכל דבור נוצר כח רוחני והוא או מלאך טוב או ח״ו קליפה והיא יכולה לגרום נזק בפרט ברוחניות (וכמו שאמרו חז״ל שלשון הרע הורגת שלשתן וכן אמרו אל תפתח פה וכו') וכמו כן יש להבין גם לגבי המדה טובה בענין זה שכחה מרובה (כפי הכלל) ממדה הרעה, ולכן כאשר יאמר להילד מלים בצורה חיובית ויאמר לו הלא אתה לא רוצה לומר שקר ואיך נכשלת עכשיו שיצא מפיך דבר שקר אלא מפני שלא חשבת מה שאתה מדבר מתוך בהלה בלי לחשוב, או שיאמר לו איך תפס אותך היצר הרע להוציא שקר מפיך (והכל לפי הענין כי צריך להיות באופן שלא ירגיש הילד שהמלמד אין פיו ולבו שווין כלפי ההסתכלות עליו אלא שרוצה להחניפו ולרמותו כאלו

[מג] אבל לא דרך אלו שקוראים עצמם בעלי מקצוע ומומחים כי ע״י זה רק יתעקם דרכו ולא יגיע מזה לשום תועלת ותכלית טוב (כמבואר אצלינו בכמה מקומות ביותר הבהרה) אלא לחפש עצה ודרך מהתורה הק' בס״ד.

[מד] וזו הדרך שלמדנו משה רבינו בתורה הק' (דברים ל׳ י״ט) במה שכתוב שם ״ראה נתתי לפניך ... הברכה והקללה ובחרת בחיים״ וגו', וז״ל רש״י שם, כאדם האומר לבנו בחר לך חלק יפה בנחלתי ומעמידו ומעמידו על חלק היפה ואומר לו את זה ברור לך, ועל זה נאמר תהלים (ט״ז ה׳) ״ד' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי״, הנחת ידי על גורל הטוב לומר את זה קח לך, עכ״ל.

[מה] לאו דוקא סמוכים ממש ממש כי על פי רוב צריכים לתת הפסק קצת זמן בין זה לזה בכדי שיעור שיהיה נקלט בלבו השבירה והחרטה על מעשהו הלא טוב, ורק אחרי זה יחזור ויחזק רוחו בדרך הנזכר דהיינו שיצביע לו למה שכן הצליח, ויחזק רוחו בזה לומר לו הרי הנך מסוגל גם להצליח בדרך הטוב כמו שעשית אז וכדומה, ויש לשים לב לענין זה שתמיד אחרי נזיפה אחרי שנשבר לבו של הנזוף צריכים לחזור ולקרב שוב את הנזוף בסבר פנים יפות ובאהבה תוך לבו באמת (כי לבו של הילד מתחת הכרתו ירגיש אם לא יהיה באמיתות לבו ואז לא יפעל את המטרה) ועי' מה שכתב רש״י (שמות ל״ג סוף פסוק י״א) וז״ל ומדרשו, ודבר ד' אל משה שישוב אל המחנה אמר לו אני בכעס ואתה בכעס אם כן מי יקרבם, עכ״ל, הרי לנו יסוד זה הנזכר, אלא שצריך סיעתא דשמיא תמיד לכוון את השעה הנכונה לכל דבר וכמו שכתוב (קהלת ג׳ א׳) לכל זמן ועת לכל חפץ וגו'.

מחזיק ממנו), וכדאי להזכיר סיפור מהרה"ק מור"א מבעלזא זצ"ל ששמעתי מפי מי שהיה נוכח בשעת מעשה שהיה איזה אבא שהתלונן לפניו על א' מבניו שאינו רוצה ללמוד אז הגיב הרה"ק ואמר בשם אביו שאמר שכשיש ילד כזה לא יאמרו שאינו רוצה ללמוד אלא יאמר עליו שהוא רוצה מאוד מאוד ללמוד, ותמיד כשהופיע אדם זה עם הילד הזה היה תמיד אומר הרה"ק זה הילד שרוצה מאוד מאוד ללמוד[מו].

ה

"גם כי יזקין לא יסור ממנו"

כתוב בפסוק "חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה" "יש לדייק בלשון "גם" כי יזקין לא יסור ממנה כי המלה "גם" משמעה תוספת שעוד דבר תרוויח מזה שגם כאשר יזקין וגו' והלא זהו בעצם כל ענין החינוך להרגילו איך להתנהג כשיתבגר ואם כן מהו הדבר שהפסוק מוסיף במלת גם, והיה צריך לומר חנוך לנער על פי דרכו שכאשר יזקין לא יסור ממנה, ועל כן צריך ביאור מה הכוונה "גם".

ונקדים מה שיש לדעת ולהבין שאע"פ שנראה לעין השטחי כי טבע האדם הוא שכאשר הוא מתבגר משתנה אפיו וטבעו והילדות שלו הולכת לה ועכשיו הוא אדם מבוגר והרי הוא כמו בן אדם אחר, אמנם באמת זה לא בדיוק כך כי כאשר אדם מתבגר גם הילדות נשארת אצלו אלא שנתוסף לו גם ענין של התבגרות ונתבגר שכלו ועל ידי כן הרי הוא מבין שאין הילדות עסק ולא כדאי להשתמש בה והרי זה כבר לא תופס מקום חשוב אצלו ועל כן הרי הוא משים את זה בפינה אבל זה עדיין נמצא ונשאר אצלו[מז] (ולכן לפעמים בעת הזקנה כשנחלש מח האדם ואין לו שליטה על עצמו אזי חוזר וניעור בלבו ומבצבץ ויוצא ממנו מדת וטבע הילדות ומסוגל להשתולל כמו ילד קטן).

ויש להזכיר לענין זה סיפור שפעם לפני מאה וחמישים שנה היה מנהג אצל החסידים תלמידי הבעש"ט שהיו יושבים ביחד לדבר על עבודת השם, פעם ישבו חסידים יחד ושאלו מי יש לו איזה ילד שנוכל לשלוח אותו לקנות משקה לשתות לחיים ולא היה שם ילד, ופתאום אחרי כמה דקות ראו שכבר היה שם משקה, והיה אתם איזה צדיק אחד שהיה אז אחד מהצדיקים הגדולים תלמידו של החוזה והרגישו שהוא זה שהביאו, אז שאלו אותו האם היה לך ילד פה ואמר כן אז שאלו אותו לא ראינו שיש לך ילד ואמר להם אני בעצמי הילד שלי שכאשר אני התבגרתי אמרתי לילדות שלי שאני רוצה לעשות אתך תנאי אע"פ שעכשיו התבגרתי אני לא מוכן לוותר עליך אלא אני מחזיק אותך בכיס שלי הקטן וכאשר אני אצטרך אותך פעם אז אני אוציא אותך מהכיס שלי ואשתמש בך, זה התנאי שהתניתי עם הילדות שלי לכן כאשר צריכים ילד לרוץ ולקנות משהו אז אני מוציא את הילד מהכיס שלי ואני עושה את זה, כך אמר להם.

וידוע ששיחת חולין של תלמידי חכמים צריכה לימוד ויש ללמוד מזה את הענין שהזכרנו שכך היא המציאות שכל אדם מבוגר נשארת אצלו הילדות רק כיון שזה בושה אז זה לא מתאים לו להכיר בזה וממילא השכל שלו מסתיר לו את זה אבל בעצם זה נמצא אצלו בפנים בלבו.

המציאות מעידה על זה שכאשר אדם הוא ילד יש לו צעצועים שהוא אוהב לשחק בהם (ואפשר כבר אז לפי הצעצועים שהוא משחק בהם להכיר את אופיו של הילד לכשיגדיל כמו שכתוב "גם במעלליו יתנכר נער") אבל כאשר הוא מתבגר הוא משנה רק את החיצוניות ואת הלבוש אבל נשאר אופיו בלבו ולכן כאשר הוא ילד הוא מתלבש בצעצועים כאלו וכאשר הוא גדול הוא מתלבש בצורה אחרת אבל אותה הנקודה נשארת רק זה מתלבש בצורה אחרת, כי אין טעם שאדם גדול ישחק עם צעצועים של קטנים ולכן הוא משנה את זה, צעצועים של אדם מבוגר הם צעצועים אחרים אבל זה אותו הענין, גם המשיכה שיש לו לשחק נשארת במידה מסוימת וכך יש לראות לפעמים שאדם הוא כבר מבוגר והוא בעל שכל ובכל זאת לפעמים הוא עושה דברים של ילדות לפעמים הוא משתולל זה פתאום תופס אותו והוא לא מבין איך זה יתכן הרי אני לא ילד איך אני עושה דבר כזה אבל תכף ומיד כהרף עין הוא מתרץ את עצמו באיזה סיבה, אבל האמת היא שזה מכח הילדות שלו[מח].

ומכיון שכך הוא לכן צריך לדעת את הדרך שצריך לחנך את הילד שיועיל לו גם כן שיוכל לחנך עצמו כשיגדל, וזה מה שאומר הפסוק "חנוך לנער ... גם כי יזקין לא סור ממנה" כלומר חוץ ממה שתחנך אותו לעשות מצוות ולקיים את התורה צריך גם כן שיזכור את צורת החינוך שנתת לו כדי שגם כאשר יהיה מבוגר ויזקין לא יסור ממנה, וכלומר שימשיך גם הוא לחנך את עצמו בדרך החינוך שלך שנתת לו, וזה ה"גם" בא להוסיף ולומר שחוץ מהחינוך עצמו (שזה המצוה שלך לחנך אותו לקיים את התורה והמצוות, חוץ מזה) אתה צריך לדאוג שגם החינוך עצמו ישאר אצלו זאת אומרת שהוא ימשיך לחנך את עצמו.

ועל כן יש לשים לב ולהבין שאם אתה תמסור לו את החינוך במתח הוא לא ירצה להמשיך ולחנך את עצמו כי אדם לא רוצה לחיות במתח ולכן הוא לא מקבל את זה אלא אדרבה הוא סולד וברח מזה, אבל אם אתה תמסור לו את זה באהבה ובשמחה בצורה נעימה ומעונגת אז גם לו יהיה הנאה לחנך את עצמו ועל ידי זה גם הוא יוכל אחר כך לייסר את עצמו ולחנך את עצמו לטוב.

והנה כל הענין שנתבאר הרי זה נוגע מאוד לזמן הבחרות של הנערים (דהיינו מאחרי הבר מצוה ובעיקר מאחרי גיל ארבע עשרה עד בן עשרים ולפעמים עוד קצת יותר) שאז הם מתבגרים ומשתנה מאוד טבעם ואופיים והם צריכים לרכז עצמם ולשלוט ולשמור על עצמם שלא ישתוללו מכל מה שמתחולל בקרבם בהתלהבות והתרגשות של היצר הרע והתעוררות מדות קשות ומשיכות ליצר הרע ולגסות שלא היה להם בקטנותם, כי ההתפתחות של כל אלו הדברים הזמן שלהם הוא בשנים האלו[מט], ובקטנותו אינו ניכר אלא בכח וזה טמון בתוכו (אמנם המבין יוכל לדעת אותם מכח הסימנים ועל זה נאמר (משלי כ' י"א) גם במעלליו יתנכר נער).

ועל כל פנים לאור ענין זה הנזכר יש לכל אדם כשמחנך בנו לדאוג על שנות הללו של בנו והיינו לחנכו בקטנותו לפני הבר מצוה להעניק לו דרך להתקופה הזאת הקשה המחכה עליו וצריך לדאוג שבחינוכו יעניק לו דרך איך שגם הוא ירכז ויחנך עצמו הלאה עד כי יגדל ויהיה לאיש מיושב ועומד על דעתו ועל הרגלים של עצמו, (ובזה יש לפרש "כי יזקין" היינו בזמן ותקופת ההתבגרות שאז נעשה מבוגר ומזוקן).

וכאמור יש לשים לב ולהבין שאם אתה תמסור לו את החינוך במתח הוא לא ירצה להמשיך ולחנך את עצמו כי אדם לא רוצה לחיות במתח ולכן הוא לא מקבל את זה אלא אדרבה הוא סולד מזה, כמו שאנו רואים בחוש בהדור הצעיר של היום שבזמן הבגרות דוקא הם מאוד סולדים ובורחים מכל דבר שגורם להם מתח כידוע[נ], אבל אם אתה תמסור לו את זה באהבה ובשמחה בצורה נעימה ומעונגת אז גם לו יהיה הנאה לחנך את עצמו ועל ידי זה גם הוא יוכל אחר כך לדבר עם עצמו.

היות ויש ביקוש הרבה יותר ממה שאנחנו מצליחים לחלק מחוסר כסף לכן מי שיודע ערך הדברים ותועלתם להקוראים ורוצה להיות ממזכי הרבים שאין ערוך לשכרם ויכול לחלק בעיר שלו או באזור שלו ולעורר אחרים לזה יפנה לטל' 052-7611-632 ושכרו כפול מן השמים

[מו] ויש להבין שאין זה בגדר שקר ח"ו כמו שביאר הרמב"ם את ההלכה שכופין לאדם לומר רוצה אני לגבי ליתן גט או להביא קרבן וכדו' ובכל דבר שצריך שיהיה לרצונו, ומסביר הרמב"ם איך זה מועיל מאחר שאנו יודעים שאינו רוצה, אלא הענין הוא כי באמת אנן סהדי כי רוצה הוא אלא השאור שבעיסה מעכב.

וכן יש ללמוד מהנאמר עוד דבר חשוב והוא שיש להקפיד תמיד להרבות בדבורים כאלה לומר על כל דבר טוב שרוצה לעשותה שזה יוסיף לו כח לעשותו לבסוף בס"ד.

[מז] ויש להוסיף להבנת ענין זה על פי הידוע שהאדם הוא עולם קטן זאת אומרת שהאדם כלול מכל הבריאה וכל מה שיש בעולם הזה ובעולמות העליונים הכל כלול בתוך האדם, וכמו כן כל הכוחות והמדות שנמצאות בעולם ובבריאה נמצאות גם באדם קצת מהן, ולכן גם ענין הנזכר שהיא מדת הילדות שזה גם מדה וטבע (שמתבטא בדרך כלל אצל צעירים בצורה גסה, מדה וטבע זו) ישנו גם בכל אדם בין צעיר בין מבוגר אלא של ילדים יותר ואצל מבוגרים הרי זה מתבטא בלבוש יותר עדינה ומנומסת יותר.

[מח] ולכן (כשמתעורר אצל האדם הילדות שלו) הרי הוא צריך לטפל בילדות שלו ולרסן אותה על ידי לימוד המוסר בקביעות.

[מט] אמנם אין להאדם הצעיר להתאכזב מכל זה כי לא הכיר עצמו בכך עד אז, וחושב שקרה שינוי במהותו וכאלו הוא נעשה אדם אחר לגמרי ונתהפך מאדם עדין וטוב לאדם גס והיפוך מהטוב, כי כך הוא הסדר של הבריאה שהגסות של האדם שטמון בנפש בכח מעת הולדו אינו מתפתח ומתגלה ויוצא לפועל אצל האדם אלא בגיל זה שאז יש כח ואומץ גדול (בזה לעומת זה) לדחות ולהכניע את כל המדות הרעות, ובמק"א נתבאר בהרחבה.

[נ] ובמקום אחר נתבאר שהסיבה לזאת הוא מפני שאין מחנכים ומרגילים אותם מקטנותם לחיות עם קבלת עול ומכיון שמגדלים אותם בלי קבלת עול לכן הם סולדים מזה אח"כ ומורדים בה.